

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος

Συνδρομή ἑτησίαι: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἑτήσιαι.— Γραφεῖον τῆς Διοικήσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

24 Ἰουλίου 1877

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Συνέχεια ἐκ φρ. 119.

Β΄

Ἡ πρώτη ἐπιστήμη, περὶ ἧς ἐλέγομεν ἐν τέλει τοῦ προηγουμένου ἄρθρου, δὲν εἶναι εἰμὴ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία. Εἶναι δὲ φανερόν, ὅτι ἐὰν ἀληθεύῃ τὸ σύστημα ὅπερ λίαν συντόμως ἐξεθέσαμεν, φιλοσοφία δὲν ὑπάρχει· διότι ἡ φιλοσοφία ζητεῖ πρὸ πάντων τὸν λόγον, δηλ. τὴν ἐνδοτάτην φύσιν, τὴν αἰτίαν καὶ τὸ τέλος τῶν ὄντων, καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ σύστημα ἀποκλείει αὐθαιρέτως καὶ ἐκ τῶν προτέρων πᾶσαν περὶ τούτων ἔρευναν, ἄρχεται τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τινος αἰσθητοῦ φαινομένου, συνδέει τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, προσπαθεῖ ν' ἀκριβῶτα τὴν ἀναγκαιάν αὐτῶν διαδοχὴν, καὶ ἐν τῇ ἀναγκαιᾷ ταύτῃ ἀλληλουχίᾳ εὐρίσκει τὸν νόμον αὐτῶν. Τὸ αἷτιον πρῶτον εἶναι κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἀδιάνγνωστον (unknowable), τὸ ἀνώτατον τέλος εἶναι ἄγνωστον, ἡ δύναμις ἡ παράγουσα πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου εἶναι ἄγνωστος, ὅλος ὁ ἀνθρώπινος βίος ταυτίζεται μὲ τὴν ζωὴν τῆς φύσεως, ἡ θεωρία τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται μετὰ τὴν θεωρίαν τοῦ κόσμου, καὶ ἡ λεγομένη φιλοσοφία δὲν δύναται νὰ ἦναι εἰμὴ τὸ σύνολον ὅλων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἢ ἐν τελευταίῳ κεφάλαιον τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Ἐντεῦθεν νέα ψυχολογία, νέα λογικὴ, νέα καλλολογία, νέα ἠθικὴ, νέα κοινωνιολογία καὶ ἱστοριολογία, αἵτινες γεννῶνται ἐκ τῆς ὕλης, τρέφονται δι' αὐτῆς καὶ ὑπὸ τῶν νόμων αὐτῆς βυθμίζονται. Ἡ μεταφυσικὴ καὶ ἡ θεολογία δὲν εἶναι εἰμὴ δύο μῦθοι γεννηθέντες ἐκ τῆς φαντασίας, ζωογονουμένης ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος, καὶ ἡ θρησκεία εἶναι κατὰ τὴν κ. Taine μεταφυσικὸν ποίημα εἰς ὃ πιστεύομεν (un poème métaphysique accompagné de croyance). Τί ἤθελον εἶπει ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης ἀκούοντες τὰς παραδόξους ταύτας θεωρίας, ἃς διὰ τῶν ἀθανάτων αὐτῶν διδασκαλιῶν ἐκ τῶν προτέρων ἀνεκυσίασκον, δὲν ἠξέεργον. Τοῦτο μόνον ἠξέεργον, ὅτι ἀπὸ τῶν τριῶν ἐκείνων μοναδικῶν διδασκάλων καὶ μέχρι τῶν κατ' ἡμᾶς χρόνων οὐδέποτε διεκρίθη ἡ παράδοσις τῆς ὕψους φιλοσοφίας, ὅτι οὐσιωδῶς οὐδὲν νέον ἐπιχείρημα εὐρίσκαμεν ἐν τοῖς περὶ

ὧν ὁ λόγος συστήμασιν, ὅτι ἡ νομιζομένη αὐτῇ ἀνακάλυψις τῆς ἀληθείας δὲν εἶναι εἰμὴ ἐπανάληψις ἀρχαιοτάτης πλάνης, ἣν προσπαθοῦσι νὰ ἐνισχύσωσι διὰ τῆς παρανοήσεως καὶ ψευδοῦς ἐφαρμογῆς ἀληθεστάτων τινῶν θεωριῶν, δι' ὧν ἐπλουτίσθη ἐσχάτως ἡ ἐπιστήμη τῆς φύσεως, ἀλλὰ δι' ὧν δὲν ἀναιρεῖται ἀλλ' ἐπιβεβαιοῦται ἡ ἐπιστήμη τοῦ πνεύματος, ὅτι ἡ ἐπιστήμη τῆς φύσεως οὐ μόνον οὐδὲν ἀποβάλλει τῆς ἀληθείας, τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ μεγαλείου της, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας θαυμασίως ἐνδυναμοῦται, συνδυαζομένη μὲ τὴν ἐπιστήμην τοῦ πνεύματος καὶ ὑπ' αὐτῆς βυθμίζομένη, καὶ ὅτι ἐὰν ἐκλείψῃ τὸ οὐράνιον ἐκεῖνο φῶς τῆς φιλοσοφικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀληθείας, ὅπερ μόνον καταδεικνύει τὴν ἀρχὴν ἐξ ἧς προήλθομεν καὶ ἐξαρτώμεθα, τὸ τέλος πρὸς ὃ προωρίσθημεν καὶ τὴν πορείαν ἣν ὀφείλομεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ νὰ διανύσωμεν, ὅσῳ καὶ ἂν προσδεύσῃ ἡ γνώσις τῆς ὕλης καὶ ἡ ὕλικὴ εὐημερία, κινδυνεύομεν νὰ μεταπέσωμεν εἰς τὴν κτηνώδη ζωὴν καὶ εἰς τὸ σκότος τῆς βαρβαρότητος.

Ἐξ ὅσων εἶπομεν μέχρι τοῦδε προκύπτει σαφῶς καὶ σχεδὸν ἀθαομήτως καὶ ὁ ὄρισμός τῆς φιλοσοφίας. Πολλοὶ καὶ διάφοροι εἶναι οἱ ὄρισμοὶ αὐτῆς, καὶ ἐσχάτως εἶδομεν ἐν τοῖς Πρακτικαῖς τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας τῶν ἠθικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν διακριθῆναι τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ κ. Alaux, ἐν ᾗ ἀναφέρονται δεκαεῖς ὄρισμοὶ τῆς πρώτης ταύτης ἐπιστήμης, καὶ οὐδὲν ὀλίγω· εἶναι τοῦτο παράδοξον ὅσῳ ὑψηλότερον εἶναι τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς, καὶ δυσκολωτέρη ἡ μέθοδος δι' ἧς μορφοῦται, καὶ σπουδαιότερη τὰ συμπεράσματα εἰς ἃ καταλήγει, τόσῳ δυσχερέστερον εἶναι νὰ ὀρισθῇ δι' ὀλίγων λέξεων, ὡς ὀρίζονται αἱ ὑποδεέστεραι ἄλλαι μαθήσεις. Ἡ φύσις τῶν μικρῶν τούτων διακριθῶν μᾶς ἀπαγορεύει νὰ ἐνδιαιτρίψωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐξέλεγχιν ἐνὸς ἐκάστου τῶν ὀρισμῶν τούτων, ἀλλὰ νομίζομεν, ὅτι, κατ' ἃ προσεθέσαμεν, ἡ φιλοσοφία δύναται νὰ ὀρισθῇ ἐπιστήμη τοῦ λόγου τῶν ὄντων, ἢ, ὡς ἄλλοτε εἶπομεν, ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔλλογος συνειδήσις τοῦ ὄντος. Ὅσῳ τις ζητοῦμεν τὸ πῶς, τὸ πῶθεν καὶ τὸ δικαί οἰουδῆποτε πράγματις, εἴτε ἐν γνώσει εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ φιλοσοφοῦμεν, καὶ ἐπειδὴ ἡ δύ-

1 Θεωρητικῆς ἐκπαιδεύσεως φιλοσοφίας, στοιχεῖα, σελ. 106.

ναμια, δι' ἧς ἐπιχειροῦμεν τὴν ζήτησιν ταύτην εἶναι ἐν ἡμῖν, καὶ λόγος ἐπίσης ὀνομάζεται, ἡ ζήτησις αὕτη εἶναι ἐπομένως ἡ διὰ τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου ἀνακάλυψις τοῦ λόγου τῶν ὄντων. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ἡ ἀνωτάτη θέσις τῆς φιλοσοφίας ἐν μέσῳ τῶν ἐπιστημῶν, ἐξ ὧν ἐκάστη μίαν τινὰ τάξιν φαινόμενων προτίθεται νὰ μελετήσῃ, καὶ ἐπομένως ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἣτις εἶναι ἡ καθολικωτέρα καὶ ὡς ἐκ τῆς ἰδέας φύσεως οὐ μόνον τὸ ἀντικείμενον πάσης ἄλλης δύναται νὰ ὀρίσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν μέθοδον αὐτῆς νὰ διδάξῃ, ὡς θέλομεν ἶδει ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Ἐὰν δὲ ἡ δύναμις τοῦ λόγου ἦναι ἐν ἡμῖν, φανερόν ὅτι δὲν γνωρίζομεν αὐτὴν εἰμὲν διὰ τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς σκέψεως, τουτέστι τῆς συγκειντώσεως τῆς προσοχῆς εἰς τὰ ἐντὸς ἡμῶν. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς, δι' ἧς φθάνομεν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ λόγου, καὶ ἐὰν ἡ χρῆσις καὶ ἐφαρμογὴ τοῦ λόγου προαπαιτοῦσι τὴν γνῶσιν αὐτοῦ, ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρησις εἶναι ἡ μόνη νόμιμος μέθοδος πρὸς εὑρεσιν τῶν πρώτων ἀρχῶν πάσης ἐπιστήμης. Οὐχὶ λοιπὸν ἐξώθεν καὶ κἀτωθεν, ἀλλ' ἐντὸς ἡμῶν καὶ ἐξ ἡμῶν, ὡς ἐλέγομεν, ἀρχεται ἡ ἐπιστήμη. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη ν' ἀρχίσωμεν, ὡς οἱ μεταμορφολόγοι, ἀπὸ τῆς νεφροειδοῦς ὕλης, ἐξ ἧς διὰ τῆς κινήσεως καὶ συμπυκνώσεως ἐμορφώθησαν τὰ οὐράνια σώματα, νὰ μελετήσωμεν ἀκολουθῶς τὴν πρώτην σύστασιν τοῦ μικροῦ καὶ ἐν τῷ συστήματι τοῦ παντὸς σχεδὸν ἀοράτου τούτου πλακῆτου, ἐν ᾧ ἐπιτάσσονται, νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὰ σπλάγγνα αὐτοῦ καὶ ν' ἀνέλθωμεν διὰ τῶν διαδοχικῶν στρωμάτων αὐτοῦ περιεβλήθη, ζητοῦντες ἐν ἐκάστῳ αὐτῶν τὴν ἐμφάνισιν καὶ πρόσδοτον τῆς ζωῆς, ν' ἀναλύσωμεν τοὺς κατωτέρους ὀργανισμοὺς τῶν ζῶων μέχρι τοῦ ἀνωτάτου, ὅστις περιελίξει τὴν νοοῦσαν ἔλλογον δύναμιν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ περιέλθωμεν ὅλον τὸν κύκλον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἵνα κατανοήσωμεν ἐπὶ τέλους τί εἶναι ἡ νόσις, ὁ λόγος, ἡ θέλησις, καὶ τὰ ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν τριῶν τούτων στοιχείων θυμαστὰ φαινόμενα τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Αἱ περὶ τὴν ὕλικὴν φύσιν γνώσεις εἶναι πολυτίμοι, ἔχουσιν ἀναντιρρήτην βεβαιότητα, συμβάλλουσι τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὀρθῶς διευθυνόμεναι δύνανται ν' ἀνυψώσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν θεωρίαν καὶ λατρείαν τοῦ ποιητοῦ τοῦ παντὸς, ἀλλὰ πρῶτον τῶν γνώσεων τούτων πολυτιμωτέρα καὶ ἀνωτέρα εἶναι ἡ τῆς γνώσεως γνῶσις, ἡ τῆς νοήσεως νόσις, διότι ὁ νοῦς εἶναι ἡ πηγή, τὸ ὄργανον καὶ ἡ ἔδρα πάσης ἐπιστήμης, εἶναι αὐτόφωτος ἐστὶν φωτίζουσα πρῶτον ἑαυτὴν καὶ δι' ἑαυτῆς τὰ ἄλλα πάντα, καὶ αὐτοὶ οἱ παραγινωρίζοντες τὴν ἀξίαν τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως, ἤτοι τῆς ψυχολογικῆς λεγομένης μεθόδου, τὴν μέθοδον ταύτην ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν με-

ταχειρίζονται. Διότι τί ἄλλο εἶναι οἰαδήποτε ἐπιστήμη, ἢ σύνολον ἰδεῶν ἐλλόγως συνδεσμένων πρὸς ἀλλήλας περὶ τινος ἀντικειμένου εἴτε τῆς ὕλικῆς εἴτε τῆς πνευματικῆς φύσεως; Τώρα, τί εἶναι αἱ ἰδέαι, πότε εἶναι σαφεῖς καὶ βέβαιαι, πῶς συνδέονται ἐλλόγως πρὸς ἀλλήλας, καὶ πότε ἀντιγοιχοῦσιν ἀκριβῶς πρὸς τὴν πραγματικότητα, πάντα ταῦτα μόνον διὰ τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως μακθάνομεν καὶ ἀποδεικνύομεν. Ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρησις εἶναι ἄρα ἡ ἀρχὴ πάσης ἐπιστημονικῆς μεθόδου, εἴτε πρόκειται περὶ τῶν ἐντὸς ἡμῶν εἴτε περὶ τῶν ἐκτὸς, καὶ πᾶσα ἄλλη μέθοδος ἐξ ἀνάγκης εἰς αὐτὴν ἀνάγεται. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἡ σαφεστέρα, διότι οὐδὲν καθορίζομεν τασούτων ἐναργῶς ὅσον τὰ ἐν ἡμῖν, ἢ βεβαιωτέρα, διότι περὶ παντὸς ἄλλου δυνάμεθα ν' ἀμφισβῶμεν, οὐδέποτε ὅμως περὶ τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ ἡ ἀπλουτέρα, διότι εἶναι ἡ ἡμεῖς ἐπαρῆ τοῦ γινώσκοντος καὶ τοῦ γινωσκόμενου ἕνεκα τῆς ταυτότητος αὐτῶν καὶ ἄνευ δικιμῶν ὀργάνων, εἶναι δὲ πάντοτε καὶ πανταχοῦ εἰς διάθεσιν ἡμῶν, ὥστε ἕκαστος ἐξ ἡμῶν φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸ ὄργανον τῆς πρώτης ἐπιστήμης.

Καθὼς λοιπὸν ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ πρώτη καὶ οὐχὶ ἡ τελευταία τῶν ἐπιστημῶν, διότι εἶναι κυρίως ἡ θεωρία τοῦ λόγου, δι' οὗ πᾶσαι αἱ ἐπιστήμαι κατασκευάζονται, παρομοίως ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν πρώτην πρόβει νὰ ἦναι ἡ λεγομένη ψυχολογία, δηλ. ἡ μελέτη τῶν δυνάμεων τοῦ πνεύματος ἐν αἷς πρωτεύει αὐτῆς ὁ λόγος. Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ πρώτη τῶν ἐπιστημῶν, διότι ἀποκαλύπτει ἡμῖν τοὺς ἐσωτερικοὺς νόμους τῆς διανοίας, καταδεικνύει πῶς αἰσθανόμεθα καὶ ἀντιλαμβανόμεθα τῶν ἐκτὸς, πῶς νοοῦμεν, πῶς συλλογίζομεθα, ποῖα εἶναι βέβαια, ποῖα ἀμφίβολα, τί εἶναι ἀλήθεια καὶ τί ψεῦδος, τίς ἡ ἀρχὴ τοῦ παντὸς, τί εἶναι τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ πῶς ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν, ἵνα ἐκπληρώσωμεν τὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ προορισμὸν ἡμῶν. Ἐὰν δὲ ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ ζῶμεν, εἶναι σημεῖον ἀόριστον ἐν μέσῳ τοῦ παντὸς, ἀόρατον σημεῖον ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς, καὶ στιγμὴ μία ἡ ἱστορία του. Ἄλλ' ἂν καὶ κατὰ τὸν ὄγκον ὁ ἀνθρώπος εἶναι ὡς ὀκνὸς ἐν τῷ ἀχανεῖ ὠκεανῷ τῆς κτίσεως, δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι διὰ τῶν ἐν ἑαυτῷ δυνάμεων γινώσκεις καὶ τὸν καταπληκτικὸν ὄγκον τῆς περιστοιχούσης αὐτὸν κτίσεως καὶ τοὺς νόμους ὑφ' ὧν διέπεται, ὥστε δικαίως θεωρεῖται ὡς μικρὸς, μικρότατος κόσμος, ἐν ᾧ ἀντανάλλεται ὁ μέγας, καὶ ὀρθῶς ἔλεγεν ὁ Πησχ' ἔλ' ἐὰν ταπεινοῦται ὁ ἀνθρώπος, δύνανται νὰ τὸν ἀνυψώσωσιν, ἐὰν ἐπαίρεται, δύνανται νὰ τὸν ταπεινώσωσιν. Δὲν εἶναι λοιπὸν ψεῦδες ὅτι συνυπάρχουσιν ἐν ἡμῖν δύο τινὰ ὕλικὴ φύσις, ἣτις εἶναι εὐτελὴς καὶ ἀσήμαντος,

καὶ νοητικὴ φύσις, ἣτις ἔχει ἄφατον μεγαλεῖον, καθ' ὅσον διὰ τῆς νοήσεως καὶ καταλήψεως οὐ μόνον ἐξισούται πρὸς τὸ πᾶν, ἀλλ' ὑπερτερεῖ αὐτοῦ, διότι νοεῖ αὐτὸ καὶ ἐξηγεῖ, ἐν ᾧ αὐτὸ πρὸς ἑαυτὸ εἶναι ἄγνωστον καὶ ἀκατανόητον, καὶ κυριεῖται αὐτοῦ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ νόμων, οὗς ἀνακαλύπτει καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον χρησιμοποιοῖ πρὸς εὐημερίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράλογος ἡ ἀξίωσις τῆς φιλοσοφίας νὰ μὲν ὑπεράνω πάσης ἄλλης ἐπιστήμης, διότι μόνη αὕτη μελετᾷ τὸ νοητικὸν τοῦτο στοιχεῖον τοῦ ἀνθρώπου, μόνη ἀνακαλύπτει τοὺς νόμους τῆς νοήσεως καὶ ἐπομένως τοὺς κανόνες τῆς πράξεως, μόνη ὀρίζει τὰ ποικίλα ἀντικείμενα τῆς νοήσεως, μόνη δύναται νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἐνδοτάτην φύσιν τῶν ἀντικειμένων τούτων, τὰς αἰτίας καὶ τὰ τέλη τῶν ὄντων. Καὶ ἐπειδὴ πάντα ταῦτα διαφωτίζει διὰ τῆς συνειδήσεως, δὲν εἶναι παράλογος ἐπίσης ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρησις εἶναι ἡ κυριωτάτη καὶ νομιμωτάτη τῶν μεθόδων καὶ αἰσινῶν τῶν μεθόδων ἢ μεθόδος. Ἐκ τούτων ἀποδεικνύεται ἐπίσης, ὅτι ἡ πρώτη θεωρία τῆς φιλοσοφίας πρέπει νὰ ἦναι ἡ θεωρία τῶν δυνάμεων τοῦ πνεύματος, ἡ λεγομένη ψυχολογία. Χλευάζουσι τινες τὴν ψυχολογίαν ὡς ἀνεπαρκῆ, καὶ τὴν ψυχολογικὴν μέθοδον νομίζουσιν ἀκατάλληλον, καὶ λέγουσιν, ὅτι ὁ ψυχολογῶν μόνον τὰ ἐντὸς ἑαυτοῦ γινώσκει, καὶ οὐχὶ τὴν γενικὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων, ὥστε ἐκ τῆς ψυχολογίας δὲν δύναται νὰ προκύψῃ ἀληθὴς ἐπιστήμη, καὶ παρομοιάζουσιν αὐτὸν πρὸς ἀνθρώπον ἐπιβλέποντα εἰς τοῦ παραθύρου τῆς οἰκίας του, ἵνα ἴδῃ ἑαυτὸν διερχόμενον τὴν ὁδόν. Ἀλλὰ διότι ὑπάρχουσι γενικοὶ νόμοι ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ γνῶσει τῶν νόμων τούτων ὑφίσταται πᾶσα ἐπιστήμη, δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀντικειμένων ὅσα ὑπάρχονται εἰς τινὰ νόμον ἀρκεῖ νὰ ἐξακριβώσωμεν τὸν νόμον τοῦτον, ἵνα πιστεύσωμεν ὅτι θέλει ἀληθεύσει πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἐπὶ πάντων τῶν γεγονότων τῆς αὐτῆς φύσεως ἐκείνων, ἐν οἷς καὶ δι' ὧν ἀνεκαλύψαμεν αὐτόν. Ἐν τεμάχῳ χρυσοῦ ἢ σιδήρου ἀναλυθὲν παρέχει ἡμῖν τὰ στοιχεῖα, τὰς ιδιότητας καὶ τὸν νόμον παντὸς χρυσοῦ καὶ παντὸς σιδήρου. Τὴν πίστιν ταύτην ἀποκτῶμεν διὰ τῆς λεγομένης ἐπαγωγῆς, καὶ τοὺς ὅρους τῆς λογικῆς ταύτης ἐργασίας ἀνακαλύπτομεν διὰ τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως ἐν τῇ Λογικῇ, ἣτις ἐπέκει εἰς τὴν Ψυχολογίαν. Οἱ δὲ ἀξιοῦντες νὰ γνωρίζωσι τὰ ἐντὸς διὰ τῶν ἐκτὸς ὁμοιάζουσιν τὸν ἐξερχόμενον τῆς οἰκίας του καὶ ἀπὸ τινος ἀπωτάτου σημείου ὀδεύοντα πρὸς αὐτὴν καὶ οὐδέποτε εἰς αὐτὴν εἰσερχόμενον, καὶ οὐχ ἥττον ἀξιοῦντα, ὅτι οὕτω μόνον δύναται νὰ γνωρίσῃ τὰ ἐν αὐτῇ.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀληθὴς καὶ

κατὰ πάντα λόγον ἢ πρώτη τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἐν τῷ πρώτῳ μέρει αὐτῆς εἶναι ἡ Ψυχολογία, ποῖα εἶναι τὰ πρώτα καὶ θεμελιώδη διδάγματα τῆς ἐπιστήμης ταύτης;

Ἐπιστ. συνέχισι.

Π. ΒΡΑΥΑΣ.

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ

Ἐκ τῶν τοῦ Σαμουήλ Σμαίλς.

Ἡ οἰκογένεια εἶναι τὸ πρῶτον καὶ τὸ σπουδαιότατον σχολεῖον τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν αὐτῇ λαμβάνει ὁ ἀνθρώπος τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἀνατροφὴν πρὸς τὸ καλὸν ἢ τὸ κακόν, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀντλεῖ τὰς ἀρχὰς τῆς διαγωγῆς του, τὰς συνοδευούσας αὐτὸν καθ' ἅπαντα τὸν βίον.

Ἐν προαιμίαις ἐδαγματίων πολλοὶ εἶπεν ὅτι «τὰ ἤθη διαπλάττουν τὸν ἀνθρώπον», ὅτι «ὁ νοῦς διαπλάττει τὸν ἀνθρώπον» οἱ εἰπόντες ὅμως ὅτι «ἡ οἰκογένεια διαπλάττει τὸν ἀνθρώπον» ἀπεφάναντο ἀληθέστερον διότι ἡ οἰκογενειακὴ ἀνατροφή περιλαμβάνει οὐ μόνον τὰ ἤθη καὶ τὴν διάνοιν, ἀλλὰ καὶ τὸν χαρακτῆρα. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ δὲ πρὸ πάντων ἡ καρδιά ἀναπτύσσεται, αἱ ἐξέεις ἀποκτῶνται, ἡ διάνοια διαλευκάνεται, ὁ δὲ χαρακτῆρ δέχεται τὸν τύπον τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ πονηροῦ.

Ἐξ αὐτῆς τῆς πηγῆς, καθαρῆς ἢ ἀκαθάρτου, ἀναβλύζουσιν αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ δόγματα τὰ κυβερνῶντα τὴν κοινωνίαν. Αὐτοὶ οἱ νόμοι τῶν πολιτειῶν εἶναι ἀπαύγασμα τῆς κοινωνίας. Αἱ γνώμαι, ὅς τὰ τέκνα ἐδιδάχθησαν ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ, ἀναφαίνονται ἀργότερον ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἀποτελοῦσι τὴν κοινὴν γνώμην. Τὰ ἔθνη ἐκ τῶν παιδῶν στρατολογουῦνται, καὶ οἱ ἐπιμελούμενοι τούτων δύνανται ν' ἀσκήσωσιν ἐπὶ τῆς κοινωνίας δυνάμιν μεγαλειτέραν ἐκείνων, οἵτινες ἔχουσιν ἐν ταῖς χερσὶ τὰ ἤνια τῆς κυβερνήσεως.

Κατὰ φυσικὸν λόγον ὁ οἰκιακὸς βίος χρησιμεύει εἰς προπαρασκευὴν τοῦ κοινωνικοῦ, διότι ἐν τῷ πρώτῳ ὁ νοῦς καὶ ὁ χαρακτῆρ μορφοῦνται. Ἡ οἰκογένεια λοιπὸν ὄντως εἶναι τὸ πρῶτον σχολεῖον, τὸ ἐπίδραον εἰς τὸν πολιτισμὸν, ὅστις εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ἀτομικῆς ἀνατροφῆς πᾶσα δὲ κοινωνία θεωρεῖται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πεπολιτισμένα, καθ' ὅσον τὰ ἀπαρτίζοντα ταύτην μέλη ἔτυχον ἐκ παιδῶν καλῆς ἢ κακῆς ἀνατροφῆς.

Εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν ἀνθρώπων μεγάλην ἀσχοῦσιν ἐπίδρασιν αἱ ἠθικαὶ περιστάσεις ὑφ' ὧν περιβάλλονται κατὰ τὰ πρώτα αὐτῶν ἔτη. Ὁ ἀνθρώπος ἔρχεται ἐν τῷ κόσμῳ γυμνὸς καὶ ἀδύνατος νὰ βοηθήσῃ αὐτὸς ἑαυτόν παρ' ἄλλων ἀναμένει καὶ τὴν τροφὴν του καὶ τὴν ἀνατροφήν του. Ἡ ἀνατροφή λοιπὸν αὐτοῦ ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς πρώτης πνοῆς. Μήτηρ ἠρώτησεν

ποτε κληρικών κατά ποῖον χρόνον ἢ ἀρχίσῃ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ τετραετοῦς τέκνου τῆς; ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Κυρία, ἐάν εἰσέτι δὲν ἤρχισατε, ἀπωλέσατε τέσσαρα ἔτη ἢ στιγμὴ τῆς ἐνάρξεως εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τοῦ πρώτου μειδιάματός, τὸ ὁποῖον ἐκίνησε τὰ χεῖλη τοῦ τέκνου σας.»

Τὸ τέκνον ἐν ἀρχῇ διδάσκει διὰ τῆς μιμήσεως; ὁ πρῶτος αὐτοῦ διδάσκαλος εἶναι τὸ παράδειγμα. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ πρῶτα παραδείγματα τὰ ἐπιδρωντα εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτηῖρος τῶν παιδῶν, παρακολουθοῦσιν αὐτὰ καθ' ἅπαντα τὸν βίον. Οὕτω δὲ ὁ χαρακτήρ τοῦ παιδὸς ἀποτελεῖ τὴν πυρῆνα τοῦ χαρακτηῖρος τοῦ ἀνδρός; πᾶσα μεταγενεστέρη παιδεύσις εἶναι ἐπιπροσθήκη τὸ ἀρχικὸν σχῆμα τοῦ κρυστάλλου διαμένει ἀναλλοίωτον. Οὕτω δ' ἐπαληθεύει κατὰ μέγα μέρος ὁ λόγος τοῦ ποιητοῦ ὅτι «τὸ τέκνον εἶναι ὁ πατήρ τοῦ ἀνδρός», καθὼς καὶ οἱ λόγοι τοῦ Μίλτωνος «ὁ παῖς δεικνύει τὸν ἄνδρα, ὡς ἡ αὐγὴ δεικνύει τὴν ἡμέραν.» Περὶ τὴν κοιτίδα τοῦ ἀνθρώπου κενταὶ αἱ βίβλαι τῶν κλίσεων αὐτοῦ ἐκεῖνων, αἵτινες φαίνονται αἱ μᾶλλον διακρίστεραι. Ἐξ ἐκεῖνων ἀρχεται ἡ ἐλάσθησις τῶν σπερμάτων τοῦ κελοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τῶν ἐντυπώσεων καὶ τῶν αἰσθημάτων, ἅτινα διαγράφουσι τὸ ἦθος ὅλου τοῦ βίου.

Ὁ παῖς κείται οὕτως εἰπεῖν εἰς τὰ πρόθυρα ἀγνώστου αὐτῷ κόσμου; οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ πλανῶνται ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἅτινα φαίνονται αὐτῷ καινοφανῆ καὶ προξενοῦσι θαυμασμόν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν βλέπει ἀπλῶς ταῦτα, μικρὸν ὕμω; κατὰ μικρὸν ἀρχεται παρατηρῶν, συγκρίνων, διδασκόμενος, συλλέγων ἐντυπώσεις καὶ γνώσεις. Τὰ βήματα τῆς προόδου, ἅτινα κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον θέλει κάμει ὑπὸ συνετὴν διεύθυνσιν, εἶναι ὄντως ἄξια λόγου. Ὁ λόρδος Βρούγκαμ παρατήρησεν ὅτι ἐν τῇ ηλικίᾳ τῶν 18 ἐτῶν, ὁ ἀνθρώπος μακθάνει ἐντός 30 μηνῶν ὡς πρὸς τὸν ὕλικόν κόσμον πλείω πράγματα, παρ' ὅσα ἤθελε μάθει κατὰ τὸν ἐπίλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς του.

Κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν πρὸ πάντων ἡ ψυχὴ εἶναι ἐπιδεικτικὴ ἐντυπώσεων, καὶ εὐθετος εἰς τὸ νὰ θερμανθῇ ὑπὸ τοῦ πρώτου σπινθήρος, ὅστις ἤθελε βροθῆ εἰς αὐτήν. Αἱ γνώσεις τότε εὐκολώτερον συλλαμβάνονται καὶ πλείω παραμένουσιν. Ἡ παιδικὴ ἡλικία ὁμοιάζει πρὸς κάτοπτρον, ὅπερ εἰς τὸν μετέπειτα βίον ἀντανκαλῆ τὰ ἰνδάλματα τῶν εἰκότων, ἅτινα προσέπεσον εἰς αὐτὸ ἐν ἀρχῇ. Ἡ πρώτη χαρὰ, ἡ πρώτη λύπη, ἡ πρώτη ἐπιτυχία, ἡ πρώτη ἀποτυχία χαράσσουσι τὸ ἀρχικὸν σχέδιον παντὸς τοῦ βίου.

Ὁ ἄνθρωπος καίτοι εἶναι πεπρωτισμένος ὑπὸ δυνάμεως τινος ἐνεργείας καὶ ἀντενεργείας, δι' ἧς βοηθεῖ ἐκυτὸν καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἐκυτοῦ

ἀνάπτυσιν καὶ ἄνευ τῶν περιβαλλουσῶν αὐτὸν περιστάσεων, οὐκ ἦττον, ὡς πρὸς αὐτὸν, ἢ ἡθικὴ διεύθυνσις κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς εἶναι μεγίστης σπουδαιότητος.

Θέσκατε τὸν μᾶλλον ἀνεπτυγμένον φιλόσοφον ἐν τῷ μέσῳ κοινωνίας ἀνιάρῃ δι' αὐτὸν, κοινωνίας ἀνηθίκου καὶ διεφθαρμένης, θέλει ἀνεπισθῆτως καταντῆσαι εἰς ζωώδη κατάστασιν. Πόσον λοιπὸν ἐπιδεικτικὸν πρὸς ἐντυπώσεις εἶναι τὸ ἀσθενὲς παιδίον, ἐν μέσῳ τοιαύτης διατριβῆς; Ἄδύνατον νὰ διαπλάσῃ τις φύσιν γλυκαίαν, συναίσθητομένην τὸ κακὸν, διάνοιαν καὶ καρδίαν καθάραν ἐν μέσῳ ὄχλου χυδαίου, ἐν μέσῳ ἀθλιότητος καὶ βορβόρου.

Οὕτω λοιπὸν αἱ οἰκογενειακῆ εἰστίαι, τὰ σχολεῖα ταῦτα τῶν τέκνων, ἅτινα ὕστερον γίνονται ἄνδρες καὶ γυναῖκες, εἶναι κακαὶ ἢ κακαὶ κατὰ τοὺς κυβερνωτάς αὐτάς. Ἀναθέσκατε τὴν ἀνατροφήν τοῦ τέκνου σας εἰς δούλον, ἔλεγεν Ἑλλὴν ἀρχαῖος, καὶ ἀνθ' ἐνός θὰ ἔχετε δύο.

Ὁ παῖς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐμποδίσῃ ἐκυτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ μιμητῆται πᾶν ὅ,τι βλέπει; ἀντιγράφει τοὺς τρόπους, τὰς χειρονομίας, τὴν γλώσσαν, τὰς ἐξείας, τὴν χαρακτηῖρα τῶν περὶ αὐτόν. «Ἡ σπουδαιότης, λέγει ὁ Ρίχτερ, στιγμὴ τοῦ βίου τοῦ παιδὸς εἶναι ἐκεῖνη καθ' ἣν ἐξελθὼν τῆς κοιτίδος ἀρχεται μορφούμενος καὶ ὑποτυπούμενος ἐκ τῆς προσοφῆς τῶν πλησίων. Ἐκαστος νέος διδάσκαλος ἔχει ἐπὶ τούτου ἐπίδρασιν ἥττονα τοῦ προκατόχου του, καὶ ἂν θεωρήσωμεν ὀλόκληρον τὸν βίον ὡς μέγα σχολεῖον, θέλωμεν ἴδει ὅτι ὁ ναυτὴς ἦττον ἐπηρεάζεται ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν, ἅτινα ἐπεσκέφθη ἢ ὅσον ἐπηρεάσθη ἀπὸ τῆς τροφῆς του.» Τὰ πρωτότυπα λοιπὸν ἢ οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι εἶναι ὑψίστης σπουδαιότητος πρὸς διάπλασιν τῶν παιδῶν, καὶ πρέπει ν' ἀναζητῶμεν τοὺς ἀρίστους, ὅταν θέλωμεν νὰ παραγάγωμεν καλοὺς χαρακτηῖρας. Τὸ πρωτότυπον δὲ, ὅπερ σταθερῶς εὐρίσκεται ὑπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ παιδὸς, εἶναι ἡ μήτηρ.

«Μία μήτηρ, εἶπεν ὁ Γεώργιος Χέρβερετ, ἔχει ἄξιαν ἕκαστὸ διδασκάλων. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ εἶναι ὁ μαγνήτης πασῶν τῶν καρδιῶν, καὶ ὁ πολιτικὸς ἀστὴρ πάντων τῶν ὀφθαλμῶν. Ἀδικόπως τὰ τέκνα μιμοῦνται ταύτην. Τὸ δὲ παράδειγμα ἔχει πλείωτέραν ἀξίαν τοῦ παραγγέλλματος. Τὸ παράδειγμα εἶναι ἢ ἐν ἐργοῖς καὶ οὐχὶ ἐν λόγοις διδασκαλία. Ἀπέναντι τοῦ καλοῦ παραδείγματος εἰς οὐδὲν συμβάλλουσι τὰ ἀριστα τῶν παραγγελλμάτων. Οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον ἀκολουθοῦσι τὰ παραδείγματα ἢ τὰ παραγγέλλματα. Τὸ παραγγέλλμα δὲ, ὅταν δὲν παρακολουθῆται ὑπὸ τοῦ παραδείγματος, εἶναι ὀλέθριον μᾶλλον παρὰ ὠφέλιμον, διότι χρησιμεύει πρὸς διδασκαλίαν τῆς χειρίστης τῶν κακιῶν, τῆς ἀποκρίσεως.

Διὰ τῆς μιμήσεως τῶν πράξεων μορφοῦται ὁ χαρακτήρ ἡρέμα καὶ ἀνεπισθῆτως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ ἐπηρεάζει τὰ τέκνα πλείωτερον τοῦ πατρὸς, τὸ παράδειγμα ταύτης ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἔχει μεγαλύτεραν σπουδαιότητα. Ἡ οἰκογενειακὴ εἰστία εἶναι τὸ κράτος τῆς γυναικὸς, τὸ βασιλεῖόν της, ὅπερ διοικεῖ καθ' ὀλοκληρίαν ὡς ἀπώλυτος κύριος. Περὶ παντὸς πράγματος ἀπευθύνεται πρὸς αὐτήν; εἶναι τὸ παράδειγμα καὶ τὸ πρωτότυπον, ὅπερ ἔχουσιν ἀδικαίεπτως τὰ τέκνα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των, ὅπερ παρατηροῦσι καὶ μιμοῦνται, οὐδαμῶς ἔχοντα τὴν συνείδησιν τῆς πράξεώς των ταύτης.

Αὐτὸς ὁ μητρικὸς ἔρω; εἶναι ἡ ὀρατὴ πρόνοια τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ εἶναι σταθερὰ καὶ παγκόσμιος. Ἀρχεται εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων στιγμῶν τοῦ βίου καὶ παρατείνεται κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἀσκει ἡ ἀγαθὴ μήτηρ ἐπὶ τῶν τέκνων τῆς. Ὁ ἀνθρώπος ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου ἄφθις, καὶ ἀναλαμβάνων τοὺς κόπους τοῦ βίου, καὶ ὑφιστάμενος τὰς ἀνίας τούτου καὶ τὰς δοκιμασίας, ὅποταν καταληφθῇ ὑπὸ προσκομιμάτων καὶ λύπης, πρὸς τὴν μητέρα του τρέχει ἀναζητῶν συμβουλὰς καὶ παρηγορίαν. Αἱ εὐγενεῖς καὶ ἀγαθαὶ συμβουλαὶ, ἅς ἡ μήτηρ ἐμφυτεύει εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων τῆς κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἐξακολουθοῦσι κερποροῦσιν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν της, καὶ ὅταν δ' ἔτι οὐδὲν κατέλιπεν εἰμὴ τὴν μνήμην της, τὰ τέκνα τιμῶσιν αὐτήν καὶ εὐλογοῦσι.

Δύναται ἀναμφισβητήτως νὰ δισχυρισθῇ τις ὅτι ἡ εὐδαιμονία ἢ ἡ κακοδαιμονία, τὰ γράμματα ἢ ἡ ἀμάθεια, ὁ πολιτισμὸς ἢ ἡ βαρβαρότης ἢ ἐνυπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ ἐξαρτῶνται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς ἐξουσίας, ἣν μετέλλθεν ἡ γυνὴ ἐν τῷ βασιλείῳ αὐτῆς, τῷ οἴκῳ.

Ἡ ἀνατροφή τῆς γυναικὸς εἶναι κατὰ φύσιν παρὰ πᾶσαν ἄλλην ἀνθρώπινος; ὁ ἀνὴρ ἀποτελεῖ τὴν κεφαλήν, τὸν νοῦν, τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ γυνὴ δὲ τὸ αἶσθημα, τὴν χάριν, τὸ κόσμημα καὶ τὴν παρηγορίαν. Οὕτω δὲ ἐνῶ ὁ ἀνὴρ διευθύνει τὴν κρίσιν, ἡ γυνὴ καλλιεργεῖ τὸ αἶσθημα; τὸ αἶσθημα δὲ ὀρίζει τὸν χαρακτήρα.

Ὁ Γκερετὸν, ὁ περιώνυμος συνθέτης, εἶχε τόσον μεγάλην ἰδέαν περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς γυναικὸς ὡς πρὸς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτηῖρος, ὅστε ἔλεγεν ὅτι ἀγαθὴ γυνὴ εἶναι ἀριστοτέλεσμα τῆς φύσεως. Εἶχε δίκαιον, διότι αἱ ἀγαθαὶ μητέρες μᾶλλον ἢ οἱ πατέρες τείνουσιν εἰς τὴν διηνετὴ ἀναγένεσιν τῆς ἀνθρωπότητος, παράγουσαι ἐν τῇ οἰκογενειακῇ εἰστίᾳ ἡθικὴν ἀποστροφήν, τρέφουσιν τὸν νοῦν τοῦ ἀνδρός, ὡς ἡ φυσικὴ ἀτμοσφαῖρα τρέφει τὸ σῶμα.

Ἡ πενιχρότερη οἰκία, ἐν ἣ βασιλεύει γυνὴ ἐνάρετος, οἰκονόμος, εὐθυμὸς καὶ καθαρὰ, δύναται νὰ κατασταθῇ ἄστυλον εὐμακρῆς, ἀρετῆς

καὶ εὐτυχίας. Ἡ γυνὴ αὐτῆσι καθίσταται τὸ κέντρον τῶν ἐντιμωτέρων οἰκογενειῶν; αὐτὴ ἀναμιμνήσκει εἰς τὸν ἄνδρα τὰς γλυκυτέρας ἀναμνήσεις; ἀποβαίνει διὰ τὴν καρδίαν του ἀγαστήριον καὶ λιμὴν καταφυγῆς ἐν ὥρᾳ τρικυμιῶν τοῦ βίου, γλυκὴς τόπος ἀναφυγῆς μετὰ τὴν ἐργασίαν. Ἐν τῷ οἴκῳ του τοῦτω θέλει εὐρεῖ παρηγορίαν ἐν τῇ θλίψει; καὶ θέλει ἀντλήσει ὑπερηράνεια ἐπὶ τῇ εὐδαιμονίᾳ καὶ χαρᾷ ἐν παντί χρόνῳ.

Ἀγαθὸς οἰκιακὸς βίος εἶναι τὸ ἀριστον τῶν σχολείων οὐ μόνον τῆς νεότητος ἀλλὰ καὶ τῆς προεθνητικῆς ἡλικίας. Ἐν αὐτῷ νέοι καὶ γέροντες ἀντλοῦσιν εὐθυμίαν, ὑπομονὴν, κράτος ἐφ' ἑκυτῶν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καὶ τοῦ καθήκοντος.

Ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς εἰστίαις ἐκπορεύεται ἡ φιλάνθρωπία, ὡς ἀπὸ τινος κέντρου. «Ἄς ἀγαπῶμεν τὸν μικρὸν πυρῆνα, εἰς ὃν ἀνήκομεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, λέγει ὁ Βούρκε, καὶ θὰ ἔχωμεν τὸ σπέρμα παντὸς ἀγαθοῦ αἰσθημάτων. Ἰδιωτικὸς βίος ἀγνός; καὶ αὐτάρκης δύναται νὰ προπαρασκευάσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐπαρκῶς εἰς τὰ καθήκοντα καὶ τοὺς πόρους τοῦ δημοσίου βίου. Ὁ ἀνθρώπος ὁ ἀγαπῶν τὸν οἶκόν του, ἐπίσης θέλει ἀγαπήσει καὶ ὑπερηράσει τὴν πατρίδα του.

Παρητηρήθη ὅτι ἐνίοτε, καίπερ τοῦ πατρὸς ὄντος φαύλου, μεθύσου καὶ ἀσώτου, ὁ οἶκος δὲν καταστρέφεται, ὅποταν συμβῆ ἡ μήτηρ νὰ ἦναι συνετὴ καὶ εὐφρων; τὰ τέκνα δὲν μιμοῦνται τὸν πατέρα, ἐνῶ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, τῆς μητρὸς οὔσης κακῆς, ὁ οἶκος βαίνει ἐπὶ τὰ χεῖρα.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς γυναικὸς ἐπὶ τοῦ χαρακτηῖρος τοῦ ἀνδρός κατὰ μέγα μέρος μένει κατ' ἀνάγκην ἀγνώστου. Ἡ γυνὴ τελεῖ τὸ ἔργον της ἐν τῇ ἡρεμίᾳ καὶ ἡσυχίᾳ τῆς στέγης τοῦ οἴκου, ὑπὸ τὴν ὁποίαν μετὰ γλυκαίας ἐπιμονῆς ἐκτελεῖ τὸ καθήκον της; διὰ τοῦτο καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῆς ἐπὶ τοῦτω θρίαμβοι δὲν ἐξιστοροῦνται. Οὐδέποτε σχεδὸν οἱ βιογράφοι καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ποιοῦνται λόγον τῶν προσπαθειῶν τούτων τῶν μητέρων. Καὶ ὅμως δὲν ἔμειναν ἄνευ ἀνταμοιβῆς; Ἡ ἐπήρεια, ἣν ἔσχον ἐπὶ τῆς κοινωνίας, καίτοι ἡ ἱστορία σιωπῆ, ἐξακολουθεῖ παρεκτεταμένη.

Σπανίως γίνεται λόγος περὶ μεγάλων γυναικῶν ὡς περὶ μεγάλων ἀνδρῶν. Συνήθως γίνεται μνεῖα παραδειγμάτων ἐναρέτων γυναικῶν. Οὕτω δὲ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι αἱ γυναῖκες, προωρισμέναι οὐσαι νὰ διαπλάττωσι καλοὺς χαρακτηῖρας, ἐκπληροῦσιν ἔργον λαμπρότερον παρὰ ἐὰν εἰκόνηζον μεγαλοπρεπεῖς εἰκόνας, ἢ ἐὰν ἔγραφον συγγράμματα ἢ συνέθετον μελοδράματα.

Εἶναι ἀληθές, λέγει ὁ Ἰωσήφ δὲ Μπίστρος, ὅτι αἱ γυναῖκες δὲν παρήγαγον ἀριστοτεχνήματα, δὲν ἔγραψαν οὔτε Ἰλιάδα, οὔτε Ἀπε-

λευθερωθείσαν Ἱερουσαλήμ, οὔτε Χιμλέτον, οὔτε Φαίδρον, οὔτε Ἀπωλοῶτα παράδεισον, οὔτε Ταρτούφον, δὲν κατεσκεύασαν καὶ τὸν Ἁγίου Πέτρου, δὲν ἐποίησαν Μεσσιάδα, οὔτε ἐγλύψαν Ἀπόλλωνα τοῦ Βελθεδέρ, οὔδ' ἐζωγράφισαν τὴν Τελευταίαν κρίσιν. Δὲν ἐφεύρον οὔτε τὴν ἄλγεδραν, οὔτε τὰ τηλεσκόπια, οὔτε τὰ ἀτμομηχανὰς, παρήγαγον ὁμοίως πλάσματα μεγαλειότερα καὶ ὠραιοτέρα τούτων, διότι ἐπὶ τῶν γονάτων τῶν ἀνέθρεψαν ἀγαθὰ καὶ ἐνάρετα ὄντα, ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ἅτινα εἶναι ἐκ τῶν ὠραιοτέρων δημιουργημάτων τῆς φύσεως.

Ὁ Δὲ Μπίστορος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ καὶ ταῖς συγγραφαῖς ὁμιλεῖ μετὰ σεβασμοῦ καὶ μετὰ θερμοῦ ἐρωτος περὶ τῆς μητρὸς του. Ὁ εὐγενὴς ἐκείνης χαρακτὴρ κατέστησεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ πάσας τὰς γυναικίους σεβαστάς. Τὴν μητέρα αὐτοῦ περιέγραψεν «ὡς ἄγγελον, εἰς ἃν ὁ Θεὸς ἔδωκε σάρκα καὶ βραχέϊον διακονίαν ἐν τῷ κόσμῳ» ἀπεικάζει αὐτὴν «ὕψι λην μητέρα». Εἰς ταύτην δὲ ἀπέδιδε τὰς κλίσεις τοῦ χαρακτῆρός του καὶ τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐμπνευσιν.

Γράφων ἡμέρα τινα εἰς ἓνα τῶν ἀδελφῶν του ἔλεγεν· «Εἰς ἀπόστασιν ἐξἑκοσίων λευγῶν αἰ ἰδέαι τῆς οἰκογενείας ἡμῶν, αἰ ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς μας ἡλικίας μὲ πληροῦσι κατηφείας. Βλέπω τὴν μητέρα περιπατοῦσαν ἐν τῷ δωματίῳ, ἔχουσαν ἄγιστον τὸ πρόσωπον καθ' ἣν στιγμὴν δὲ σοὶ γράφω ταῦτα κλαίω ὡς παιδίον.» Ὁ Δὲ Μπίστορος εἶχε τότε ἡλικίαν 51 ἐτῶν.

A. M.

ΤΙΣ ΕΣΤΑΙ Η ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΑ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Κ' ΑΙΩΝΑ

[Ἐκ τοῦ συγγράμματος Histoire des sciences et des savants τοῦ κ. Alph. de Candolle.]

Συνίξις καὶ τίτλος (ὁμ. σελ. 401).

Αἱ νεώτεραι γλώσσαι δὲν κέκτηνται πᾶσι κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν τὰ πλεονεκτήματα τῆς σαφηνείας, τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς συντομίας, ἅτινα νῦν ἐπιζητοῦνται.

Ἡ γαλλικὴ ἔχει λέξεις βραχυτέρας τῶν τῆς ἰταλικῆς καὶ σχηματισμοὺς ἀπλουστεροὺς ῥημάτων· πιθανῶς δ' ἐν μέρει καὶ τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπικράτησιν αὐτῆς. Ἡ γερμανικὴ δὲν ἠκολούθησε τὴν νεωτέραν τάσιν, τοῦ τιθέναι ἐν ἀρχῇ ἐκάστης φράσεως ἢ μέρους φράσεως τῆς κυρίως λέξεως. Ἐξἑκολοῦθει νὰ τέμνη τὰς λέξεις αὐτῆς καὶ νὰ διασκορπίζη ἐν τῇ φράσει τὰ τεμάχια αὐτῶν. Ἐχει τρία γένη, ἐν ᾧ ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἰταλικὴ ἔχουσι δύο· ἔχει προσέτι συζυγίας ῥημάτων πολυπλοκωτάτας. Ἀλλ' αἱ νεώτεραι γλωσσολογικαὶ τάσεις ἐπέδρασαν καὶ ἐπὶ τῶν Γερμανῶν, εὐχερῶς δὲ παρατηρεῖ τις ὅτι ἤρξαντο εἰσάγοντες μικρὰς τινὰς τροποποιήσεις εἰς τὴν γλώσσάν των. Ἰδίως οἱ πραγματευόμε-

νοι ἐπιστημονικὰ θέματα ποιοῦνται ἀπὸ τινος χρῆσιν τῶν συντόμων φράσεων καὶ τῶν ἀπλῶν σχηματισμῶν τῶν ἄλλων ἐθνῶν, καὶ ἐγκατέλιπον τοὺς γοθικοὺς τυπογραφικοὺς αὐτῶν χαρακτῆρας. Ἐπιστέλλοντες δὲ πρὸς ξένους, γράφουσι συχνάκις εὐγενῶς φερόμενοι λατινιστὶ τὰς ἐπιστολάς αὐτῶν. Ἀσμένως δ' εἰσάγουσιν εἰς τὰ συγγράμματα των ὄρους ληρθέντας ἐξ ἄλλων γλωσσῶν ἢ ἐκ τῆς λατινικῆς. Αἱ τροποποιήσεις αὗται, ἀφορῶσι ὅτε μὲν εἰς τὴν οὐσίαν, ὅτε δὲ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν σχηματισμὸν τῆς γλώσσης, καταδεικνύουσι τὸ νεώτερον πνεῦμα καὶ τὴν περαιοτισμένην κρίσιν τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, ὃν ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἐν Γερμανίᾳ μέγιστος. Δυστυχῶς ὁμοίως αἱ βελτιώσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ σχηματισμοῦ τῆς γλώσσης ἐλαχίστην ἔχουσι σπουδαιότητα, αἱ δὲ τῆς οὐσίας αὐτῆς μετὰ μεγάλης βραδύτητος γίνονται.

Ἡ ἀγγλικὴ, πρακτικώτερα πασῶν, συντέμνει καὶ φράσεις καὶ λέξεις. Ὡς ἡ γερμανικὴ, οἰσθετεῖ ἀσμένως ξένας λέξεις, ἀλλὰ τὸ cabriolet συγκόπτει εἰς cab καὶ τὸ memorandum εἰς memi. Ἐχει τοὺς ἀναποφεύκτους μόνον καὶ φυσικοὺς χρόνους τῶν ῥημάτων· τὸν ἐνεστώτα, τὸν παρωχημένον χρόνον, τὸν μέλλοντα καὶ τὸν ὑποθετικόν. Ἡ διάκρισις τῶν γενῶν ἐν ταύτῃ δὲν γίνεσθαι ἀθικρέτως, ἀλλὰ πάντα μὲν τὰ ἐμφύχθοντα εἰσὶν ἀρσενικά ἢ θηλυκά, πάντα δὲ τὰ ἀψύχθοντα οὐδέτερα. Ἐν τῇ συντάξει αὐτῆς πρωτίστη τάσσεται ἡ κυρία ἰδέα καὶ οὕτως ὥστε πολλάκις ἐν ταῖς κοιναῖς συνομιλίαις παραλείπεται τὸ τέλος τῶν φράσεων. Καὶ διατηροῦνται μὲν ἔτι γερμανικαί τινες ἀναστροφαί, ἀλλ' ἐν ταῖς μεταβολαῖς τῶν λέξεων μᾶλλον καὶ οὐχὶ ἐν ταῖς φράσεσι. Τὸ σπουδαιότατον ὁμοίως τῆς ἀγγλικῆς ἐλάττωμα, καθ' ὃ μειονεκτεῖ τῆς γερμανικῆς ἢ τῆς ἰταλικῆς, εἶναι ἡ ὅλως ἀκάνονιστος ὀρθογραφία αὐτῆς, ἥτις τόσῳ παράλογος εἶναι, ὥστε διὰ νὰ μάθωσιν ἀνάγνωσιν τὰ παιδία χρειάζονται ἐν ἐπὶ πλέον ἔτος. Ἡ προφορά προσέτι δὲν εἶναι καθαρὰ, οὐδ' ἀκριβῶς ὀρισμένη, τὰ δὲ φωνήεντα δὲν διακρίνονται ὅσον δεῖ. Καὶ δὲν προβαίνει μὲν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μέρους τῶν εὐφρων ἄρῶν τῆς Κ^α Σάνδ, ἀλλ' ὁμοιογενῆς ὅτι δὲν στεροῦνται ὀλοτελῶς ἀληθείας οἱ λόγοι αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ ἀγγλικὴ εἶναι γλώσσα σαφὴς ὅσον καὶ πᾶσα ἄλλη, τοῦλάχιστον ὁσάκις οἱ Ἀγγλοὶ δὲν παραλείπουσι νὰ ἐπανακινώσωσι τὰ ὑπ' αὐτῶν γραφόμενα, ὅπερ δὲν πράττουσι πάντοτε, οἰκονομοῦντες τὸν χρόνον.

1. Ἐκπλαγεῖς ποτε ἐπὶ τῇ βραδύτητι μεθ' ἧς ἐγγλόφωνοι νοήμονες μανθάνουσι ἀνάγνωσιν, ἐξήγησα τὸν λόγον τοῦτου. Ἐκαστὸν φησὶν ἔχει διαφόρους φωνὰς, καὶ τὰνάπαυον ἢ αὐτὴ φωνὴ γράφεται πολλὰκις διὰ διαφόρων ἤλων. Ὅστις τὸ παιδίον ὑποχρεῖται νὰ μάθῃ ἰδιαιτέρως τὴν προφορὰν ἐκάστης λέξεως. Κανόνες δὲν ὑπάρχουσι, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐγκρίεται εἰς τὸ μνημονικόν.

Οἱ σχηματισμοὶ τῆς ἀγγλικῆς ἀρμύζουσιν ἐξαιρέτως εἰς τὰς νεωτέρας ἀνάγκας καὶ τάσεις. Διὰ τὸν χειρισμὸν πλοίων, δι' ἐπίσχεσιν ἀτμομηχανῶν, διὰ προστάγματα ἐν γένει μηχανικὰ, διὰ φυσικὰ πειράματα, δι' ὁμιλίαν πρὸς ἀνθρώπους πρακτικοὺς καὶ μὴ θέλοντας ν' ἀπολέσωσι χρόνον εἰς μάτην, εἶναι ἡ μόνη καὶ κατ' ἐξοχὴν γλώσσα. Συγκρινομένη τῇ ἰταλικῇ, τῇ γαλλικῇ καὶ πρὸ πάντων τῇ γερμανικῇ, ἡ ἀγγλικὴ θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ὁμιλούντων πολλὰς γλώσσας ὡς ἡ μεταξὺ δύο σημείων συντομωτέρω ὁδῶς. Περαιτέρω καὶ ἐθεδαιώθηεν τοῦτο ἐκ τῶν οἰκογενειῶν, παρ' αἷς ἐξ ἴσου συνήθεις εἰσὶ δύο γλώσσαι, τοιαῦται δ' οἰκογενεαὶ πολλὰ εὐρίσκονται ἐν Ἑλβετίᾳ. Ἄν αἱ δύο γλώσσαι εἶναι ἡ γερμανικὴ καὶ ἡ γαλλικὴ, ἡ τελευταία εἶναι ἡ εὐχερῶστερα καὶ σχεδὸν πάντοτε ἐπικρατεῖ. Διὰ τὸ τοῦτο; ἠρώτων ποτὲ Γερμανὸν τινα Ἑλβετὸν ἀποκατεστημένον ἐν Γενεύῃ. «Ἄγνω καὶ ἐγὼ, μοὶ ἀπεκρίνατο ἐκεῖνος κατ' ἀρχάς. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ὁμιλοῦμεν ὅλοι γερμανιστὶ, ὅπως συνειθίσωμεν τὸν υἱόν μου εἰς τὴν γερμανικὴν, ἀλλ' ἐκεῖνος πάντοτε ἐπανερχεται εἰς τὰ γαλλικὰ, δι' ὃν συνδιαλέγεται μετὰ τῶν φίλων του. Φαίνεται διότι ἡ γαλλικὴ εἶναι συντομωτέρω καὶ εὐκολωτέρω.» Πρὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1870 εἰς τὸν πρωτίστῳ βιομηχάνῳ τῆς Ἀλσατίας ἀπέστειλε τὸν υἱόν του νὰ σπουδάσῃ ἐν Ζυρίχῃ. ἠθέλησα ἐλπεριεργείας νὰ μάθω τὸ αἶτιον. «Δὲν κατορθοῦμεν, μοὶ εἶπε, νὰ συνειθίσωμεν τὰ τέκνα μας νὰ ὁμιλοῦσι γερμανιστὶ, καίτοι εἰς τὴν γερμανικὴν ἐπίσης καλῶς ὡς καὶ τὴν γαλλικὴν. Ἀπέστειλα τὸν υἱόν μου εἰς πόλιν, ἐνθα οὐδεὶς ὁμιλεῖ γαλλιστὶ, ὅπως συνειθίσῃ τὴν γερμανικὴν, ὑποχρεωμένος ὢν ταύτην μόνον νὰ ὁμιλῇ.» Τὰς αἰτίας τῶν τοιούτων προτιμήσεων δὲν πρέπει ν' ἀναζητῶμεν ἐν τῷ αἰσθηματικῷ ἢ ἐν τῇ ἰδιοτροπίᾳ. Ὅταν τις πρόκειται νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ δύο ὁδῶν, τῆς μὲν εὐθείας καὶ ὀμαλῆς, τῆς δὲ καμπύλης καὶ πως τραχείας, ἀμέσως καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀνευ προηγουμένης σκέψεως, ἐκλέγει τὴν συντομωτέραν καὶ ἀνετωτέραν. Εἶδον ἐπίσης οἰκογενεαί, ἐξ ἴσου ἐπισταμέναι τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἀγγλικὴν. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἐπικρατεῖ ἡ ἀγγλικὴ, καὶ ἐν αὐταῖς ἔτι ταῖς γαλλικαῖς χώραις. Ἐνίοτε μάλιστα διατηρεῖται ἐπὶ γενεὰς ὀλοκλήρου. Ποιοῦνται χρῆσιν αὐτῆς, ὁσάκις σπεύδουσιν ἢ θέλουσι νὰ ἐκφράσωσι τι ὀρισμένως καὶ διὰ βραχέων. Τὴν ἐμμονὴν δὲ τῶν ἐν Γερμανίᾳ ἀποκατεστημένων γαλλικῶν ἢ ἀγγλικῶν οἰκογενειῶν εἰς τὴν ὁμιλίαν τῶν οἰκειῶν γλωσσῶν, καὶ τὴν ταχέϊαν ἐξάλειψιν τῆς γερμανικῆς παρὰ ταῖς ἐν γαλλικαῖς ἢ ἀγγλικαῖς χώραις ἀποκατεστημέναις γερμανικαῖς οἰκογενεαῖς ἐξηγεῖ μᾶλλον ἢ φύσις τῶν γλωσσῶν παρὰ ἡ ἐπήρησις τῆς ἀνατροφῆς καὶ

τοῦ συρροῦ. Ὅθεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξήγησεν τὸν ἀκόλουθον γενικὸν κανόνα, ὅτι ἐν τῇ συγκρούσει δύο γλωσσῶν, ὁμοίων κατὰ πάντα τὰ ἄλλα, ἐπικρατεῖ ἡ συντομωτέρα καὶ ἀπλουστερα. Ἡ γαλλικὴ ὑπερτερεῖ τῆς ἰταλικῆς καὶ τῆς γερμανικῆς, ἡ δ' ἀγγλικὴ πασῶν τῶν λοιπῶν. Ἀνωφελὲς νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὅσον ἀπλουστερα εἶναι γλώσσά τις, τοσοῦτον εὐχερῶστερα καὶ ἡ ἐκμάθησις αὐτῆς.

Ἡ μέλλουσα λοιπὸν ἐπικράτησις τῆς γλώσσης τῶν Ἀγγλῶν, τῶν Αὐστραλῶν καὶ τῶν Ἀμερικανῶν φαίνεται μοι θεσπιστάτη. Ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων ἄγει εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, ἡ δὲ φύσις τῆς γλώσσης θὰ ἐπιταχύνει τὴν ἐπικράτησιν αὐτῆς.

Ἐνεκα τούτου οἱ ὁμιλοῦντες τὴν ἀγγλικὴν λαοὶ φέρουσι τινα εὐθύνην, ἣν ἀπὸ τοῦδε καλὸν εἶναι νὰ κατανοήσωσιν. Ἡ εὐθύνη εἶναι ἠθικὴ, πρὸς τὸν πεπολιτευμένον κόσμον τῶν ἐπελευσμένων χρόνων.

Καθῆκον, ὡς καὶ συμφέρον, ἔχουσι νὰ συγκρατήσωσι τὴν νῦν ὑπάρχουσαν ἐνότητά τῆς γλώσσης αὐτῶν, εἰσάγοντες ἐνταῦθα πάσας τὰς μεταβολὰς, ὅσαι τυχὸν ἤθελον ὁμοφώνως κριθῆ ἀναγκαῖαι ἢ ἐπιτυχεῖς, παραδεκταί γινόμεναι ὑπὸ ἐξόχων συγγραφέων ἢ μετὰ κατάλληλον συζήτησιν. Ὁ κίνδυνος ὅν διατρέχει ἡ ἀγγλικὴ εἶναι μὴ πρὸ τῆς παρελεύσεως μιᾶς ἑκατονταετηρίδος κατατραπῆ εἰς τρεῖς γλώσσας, ἐχούσας ἀλλήλαις τὴν αὐτὴν σχέσιν, ἣν ἡ ἰταλικὴ τῇ ἰσπανικῇ καὶ τῇ πορτογαλικῇ ἢ ἡ σουηδικὴ τῇ δανικῇ. Τὸν κίνδυνον τοῦτον θὰ καθίστη ἀναπόδραστον ἡ φυσικὴ ἐλευθερία τῶν ἀγγλικῶν φυλῶν ἐν πάσαις αὐτῶν ταῖς πράξεσιν, ἐὰν ἄλλαι αἰτίαι δὲν ἀπεσβῶσιν αὐτόν. Διότι παρὰ ταῖς ἀγγλικαῖς λαοῖς εὐτυχῶς δὲν ὑφίστανται οἱ λόγοι, οἵτινες ἐπέφερον τὴν διαίρεσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης. Οἱ Ῥωμαῖοι καθυπέταξαν λαοὺς, ὧν αἱ γλώσσαι διετηροῦντο καὶ πολλαχοῦ ἐπανεφαίνοντο, παρὰ τὴν διαιρητικὴν ἐνότητά τῆς πολιτείας. Οἱ Ἀμερικανοὶ καὶ οἱ Αὐστραλοὶ τοῦναντίον ἔχουσι πρὸ αὐτῶν μόνον ἀγγλικὰ φυλάς, αἵτινες ἐξαφανίζονται μηδὲν καταλείπουσαι ἔχνοας. Τοὺς Ῥωμαίους κατέκτησαν καὶ διεμέλισαν οἱ βάρβαροι, ἐκ δὲ τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν πολιτισμοῦ οὐδὲν μέσον ἐναπέμμεν ἐνότητος, ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας, ἥτις ὁμοίως ἔβαινε εἰς παρακμὴν. Ἐν ᾧ οἱ Ἀμερικανοὶ καὶ οἱ Αὐστραλοὶ ἔχουσι πολυπληθέστατα καὶ ἀμαζύοντα σχολεῖα. Τὸ δὲ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας ἀποδείκνυσι πόσον ἡ ἐκπαίδευσις ἐπηρεάζει ἐπὶ τῆς ἐνότητος τῆς γλώσσης. Ἡ συνεχὴς συνάφεια μετὰ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν αὐτῶν βιβλίων συνετέλεσαν ὅπως μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐξαλειφθῶσιν ἢ τε σκωτικὴ προφορά καὶ αἱ σκωτικαὶ λέξεις. Μετ' ὀλίγα δ' ἔτη ἡ γλώσσα ἔσται ὁμοιομορφος καθ' ἅπασαν

τὴν Μεγάλην Βρετανίαν. Αἱ σπουδαιότεραι ἐφημερίδες, συντασσόμεναι ὑπὸ λογίων ἀνδρῶν, συντείνουσιν ἐπίσης εἰς τὴν ἐνότητά τῆς γλώσσης. Ἰσχύουσιν πελάδες τῶν Καυρῶν, ἀμιλλώμεναι πρὸς τὸ γλαφυρὸν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μακώλαιου καὶ τοῦ Βούλουερ. Ἀναγνωσκόμεναι ὑπὸ ἑκατομμυρίων Ἀγγέλων, κατὰλείπουσιν ἐντύπωσιν, συγκρατοῦσάν τὸ δημόσιον εἰς τὴν ἀγαθὴν φιλολογικὴν ὁδόν. Ἡ Ἀμερικὴ δὲν εὐμοιρεῖ τύπου, εἰς τοσοῦτον βαθμὸν κατόχου τῆς γλώσσης, ἀλλ' εἰς μὲν τὰ σχολεῖα αὐτῆς παιδεύονται ἅπαντες ἀνεξίτητος οἱ κάτοικοι, τὰ δὲ πανεπιστήμια τῆς κέκτηται καθηγητὰς δοκιμωτάτους περὶ τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν. Ἐάν ποτε ἡ κοινὴ γνώμη ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν ἔκριεν ἀναγκαστὴν τὴν εἰσαγωγὴν μεταθολῶν τιῶν ἐν τῇ ὀρθογραφίᾳ ἢ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ γλώσσῃ, ἀρμοδιωτάτη πρὸς συζήτησιν καὶ πρότασιν τοιούτων μεταθολῶν ἢ ἤτο σύνοδος ἀπεσταλμένων τῶν κυριωτέρων πανεπιστημίων τῆς Μεγάλῃς Βρετανίᾳ, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας. Τοιαύτη σύνοδος ἢ ὁρμάται βεβαίως ἐκ τῆς συνειδήσεως ἀρχῆς τῆς μὴ εἰσαγωγῆς παλίων ἐνταύτῃ νεωτερισμῶν, καὶ διὰ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργείας ἢ κατὰστήσῃ ἀνεκμιθῶν εὐχερῶς ἀσπαστὰς τὰς προτάσεις αὐτῆς. Ὀλίγη μεταθολία, ἐν τῇ ὀρθογραφίᾳ μόνον, ἢ διευκολύνουσιν ἐπισημητῶς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης ὑπὸ τῶν ξένων, καὶ ἢ συντελέσωσιν εἰς τὴν συγκατάσθησιν τῆς ἐνότητος τῆς προφορῆς ἐν ταῖς ἀγγλοαμερικανικαῖς χώραις.

N. F. II.

1. Ὁ συγγραφεὺς παρατηρεῖ ὅτι καὶ ἡ γαλλικὴ ὀρθογραφία, καίτοι μὴ ἔχουσα τὰς αὐτὰς ἀνωμαλίας τῆς ἀγγλικῆς, γράφει ὅμως πολλῶν διορθώσεων, ὅπως προτεγγίσθαι πρὸς τὴν λαλουμένην γλῶσσαν. Ἡ ἀνάγκη αὕτη πολλὰκις κατέστη ἐπαυθητὴ, κατὰ δὲ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὁ Βολταίρος, ἐνεκα τοῦ κύρους ὅπου ἔχει, κατέστησε τὴν εἰσαγωγὴν μεταθολῶν τινῶν, αἵτινες ἐγένοντο ἀσπασταί. Ἐπίτευξεν ὅμως διότι αἱ μεταθολαὶ αἱ προέβαινον οὐ μόνον ὄρθαι ἦσαν ἀλλὰ καὶ ἐβάρησαι. Τούτων τῶν ἔτιρος σύγχρονοι τῷ Βολταίρῳ ἐπιφανῆς ἐπιστήμων, προτίνας σύστημα ὀρθογραφίας σύμφωνα καθ' ὀλοκληρίαν τῇ προφορᾷ, παρ' οὐδενὸς ἐπιδοκμάσθη, διότι καὶ οἱ νεωτερισμοὶ οὗ ἤθελε νὰ εἰσαγάγῃ ἦσαν παμπληθεῖς καὶ δὲν ὑπεπεριζήσαντο ὑπὸ δημοτικοῦ τινος μεγάλου συγγραφέως ἢ ὑπὸ ἐπιστημονικῶν ἀσφαλείων, δυνάμενων νὰ ἐπιβάλλωσι τὴν γνώμην των ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Πλείονας ἀνωμαλίας παρουσιάζει ἡ ἡμετέρα ὀρθογραφία, ἣτις ἐπὶ ιστορικῶν μόνον λόγων στηριζομένη, διαφέρει ἐν πολλοῖς σπουδαίως τῆς προφορᾶς· καὶ δὲν παρεβάλλει μὲν πολλὰ προκείμενα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, οὗτοι αἱ κυριωτέρας αὐτῆς ἀνωμαλίας προέρχονται ἐκ τοῦ ἰσ τ α κ ἰ σ μ ο σ ὡ, ἣτοι τῆς διὰ μίαν φωνήν, τῆς τοῦ ἢ ἀνεκνώσεως πολλῶν φωνηέντων καὶ δι' ὁμοίωσιν, ἀλλ' ἢ ὀρθῇ αὐτῆς γρηῃς ἀπαιτεῖ μελέτας εὐρείας, τοῖς δὲ ξένους δυσχεροτάτη ἀποβαίνει. Πρὸς θεραπείαν τῶν ἀτόπων τούτων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος δύο τῶν ἡμετέρων ποιητῶν, ὁ Ἀθανάσιος Χριστόπουλος καὶ ὁ Ἰωάννης Βελαράς, προέβαν ὀρθογραφίαν μεθόλου ἀποκαθαρμένην τῆς προφορᾶς ἢ τελευταίως μελίστα καὶ γραμματικῶν ἰδίων τοῦ συστήματος τούτου ἐξίδη, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Μετὰ τὴν ὀρθογραφίαν γράψατε τὰ γράμματα καὶ τὴν ἠχογραφίαν τῆς προφορᾶς γλώσσας. Ἀλλ' οὐδὲς συνετάχθη αὐτοῖς, διότι, καίτοι τὰ ἐκτελεσμένα τῆς ἐν γράμῃ ὀρθογραφίας εἴπιν ἀνεκτέρητα, εἰς

ΤΟ ΘΗΣΕΙΟΝ

Θησεὺς ὁ υἱὸς τοῦ Αἰγέως καὶ τῆς Αἰθρας, συνοικιστὴς καὶ βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων, πολλὰ διαπραξάμενος ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ ἀνὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἀπέθικεν ἐν ἐκουσίᾳ φυγῇ μακρὰν τῆς πατρίδος του ἐπὶ τῆς νήτου Σκύρου, θάνατον βίαιον· διότι λέγεται ὅτι ἐκρημίσθη ἀπὸ τινος βράχου ὑπὸ Λυκομήδους, βασιλέως τῆς νήσου, χριζομένου οὕτω Μανασθεῖ τῷ τοῦ Θησεῦς ἀντιπάλῳ. Ἐπὶ δατῶ ὅλους αἰῶνας ἔκειτο ἐκεῖ τεθαμμένος, λησμονηθεὶς ὑπὸ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ, μέχρι οὗ ὁ Κίμων, καταλαθὼν τὴν νήτον, ἀνεζήτησεν, ἐντολῇ τῆς Πυθίας, τὸν τάφον αὐτοῦ, ὅν ὑπέδειξεν αὐτὸς σκάπτων βουνοειδῆ τινὰ τόπον διὰ τοῦ βράχου καὶ διαστῆλων διὰ τῶν ἐνύχων, κατὰ τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ παράδοσιν· εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐρευνησας ὁ Κίμων, ἀνεύρεν ὅσα σώματα μεγάλου καὶ αἰχμὴν ἐκ χαλκοῦ καὶ ξίφος παρ' αὐτοῖς, ἅτινα ἀνεγνωρίσθησαν ὡς λείψανα τοῦ Θησεῦς. Παρκαθῶν λοιπὸν αὐτὰ ἐπὶ τοῦ πλοίου του ἐκόμισεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγένοντο δεκάτ' ἀπὸ τῆς αὐτῆς χρεῶς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὡς ἂν ὑπεδέχοντο τὸν Θησεῖα αὐτὸν ζῶντα· θυσιάει δὲ δημοτελεῖ· ἐτετέλεσθησαν καὶ πανηγύρεις, ἐν αἷς καὶ δραματικοὶ ἀγῶνες ἐγένοντο, κατὰ τοὺς ὁποῖους ὁ μέγιστος τοῦδε νικητὴς ἐν τῇ τραγωδίᾳ Αἰσχύλος ἠπείθη ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους, λαθόντος τὸν τῆς νίκης στέφανον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Κίμωνος· ὠρίσθη δὲ ἐκτοτε νὰ θύωσι τῷ ἥρωϊ τὴν ὀγδόην ἐκάστου μηνὸς, ἰδίᾳ δὲ μεγίστη ἐθεωρεῖτο ἡ ὀγδόη τοῦ Πυανεψίνου (Νοεμβρίου), καθ' ἣν οὗτος ἐπανῆλθεν ἐκ Κρήτης. Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην, τὸ 469 ἢ 468 π. Χ. γενομένην, ἐνεταφιάσθησαν τὰ ὄσπ' αὐτοῦ Θησεῦς καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀνηγέρθη ναὸς ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ ἐνταφιασμοῦ, ναὸς οὗ τὴν ἰσότητά οὐδεὶς τῶν λοιπῶν ὑπερέβαινε, ἐκτὸς τοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἐλευσίνου.

Ὁ ναὸς οὗτος εἶνε ὁ κάλλιστα καὶ τὴν σήμερον σωζόμενος ἐπὶ ὑψώματος χαμηλοῦ πρὸς τὸ ΒΔ. τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως, ἐγγὺς τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου καὶ τῆς τῶν Γιγάντων ἢ Ἐπωνύμων καλουμένης, ἐν τῷ ἔσω Κεραμεικῷ, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Θησεῖον (κοινῶς Τριάντα δύο κολώναις). Ἄν καὶ ἐσχάτως ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη ὅτι ὁ ναὸς ἀνήκει εἰς τὸν Ἡρακλέα, ἀκολουθοῦμεν τὴν γνώμην τῶν θεολόγων αὐτῶν καὶ τῶν ἰστορῶν, οὗς δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται ἐνταῦθα, ὡς πῦρρον ἀποτεινόμενος, νὰ ἐξετάσωμεν, καὶ δι' ἂν λόγον ἔτι παρακλιόντες θέλομεν ἡμεῖς προσθέσω. Περὶ δὲ τοῦ δυσχερομένου τοῦ

πῦρρον ὅμως πρόβηλον φαίνεται τὸ ἐπιπλαθεῖ τῆς ἀποτέμου διαρρήσεως ἐνὸς τῶν σπουδαιωτέρων ἐκ τῶν μετὰ τὸν ἀρχαιότερον ἑλληνισμὸν συνθέντων ἡμῶν διαμῶν.

Ῥωσίου, καθ' ὃν ὁ ναὸς οὗτος εἶνε τοῦ Ἀρεως, οὐδὲ λόγος, νομίζομεν, πρέπει πλέον νὰ γείνη, μετὰ τὴν ὑπὸ Westermann, Mure καὶ τοῦ ἡμετέρου Πιττάκη γενομένην ἀνακαυρῆ τῶν λόγων, οὗς φέρει εἰς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης τοῦ ταύτης· ὁ Ῥώσιος ἐν φυλλαδίῳ ἰδικιτέρω ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: «Τὸ Θησεῖον καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἀρεως», ἐκδοθέντι τὸ 1838.

Ὁ ναὸς λοιπὸν οὗτος ἀπετελέσθη ἔτη τινὰ μετὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τῶν λειψάνων τοῦ Θησεῦς, ἣτοι περὶ τὸ 465 π. Χ. κατὰ τὸν Δώριον ῥυθμὸν, ἐξάστυλος περιπτερος, ἔχων δηλ. 23 κίονας κατὰ τὰς στενωτέρας πλευρὰς καὶ 13 κατὰ τὰς μακροτέρας, αἵτινες καὶ πτερά καλοῦνται, δις ἀριθμουμένου τοῦ γωνιαίου. Ὁ περιβόλος τοῦ ναοῦ τούτου εἶχε μεγάλην ἔκτασιν, διότι τὸ ὑπ' αὐτοῦ περιλειόμενον τέμενος ἐχρησίμευσεν, ὡς ἐκ τινος χωρίου τοῦ Θεουκιδίδου φαίνεται, διὰ στρατιωτικὰς συναθροίσεις, εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις· τοῦ περιβόλου ὅμως τούτου δὲν σώζεται ἴχνος. Ἐντὸς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ τεμένους καίτοι ὁ ναὸς, βαίνων ἐπὶ κρηπιδώματος ἐκ λίθου Πειρικήου, φέρντος κατὰ τὰ ἄνω τρεῖς ἀναβαθμοὺς, ὧν οἱ μὲν δύο ἀνώτεροι ἐκ λευκοῦ τῆς Πεντέλης μαρμάρου, ὁ δὲ κατώτερος ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ τὸ λοιπὸν κρηπιδώμα λίθου κοινῶς ἐγένετο δεκάτ' ὅτι δύο εἶνε οἱ ἀναβαθμοὶ τοῦ ναοῦ, μόνον δηλ. οἱ ἐκ μαρμάρου, ἀπὸ δὲ τοῦ τρίτου ἀρχεται τὸ κρηπιδώμα τὸ πῶρινον, καὶ τίθεται τοῦτο ὡς εἰς τῶν λόγων δι' οὗς ὁ ναὸς πρέπει νὰ ἀποδοθῇ τῷ Θησεῖ, διότι τὰ ἥρωα, λέγουσι, δὲν εἶχον, ὡς οἱ τῶν θεῶν ναοί, τρεῖς ἀλλὰ δύο μόνον ἀναβαθμοὺς· μικρὰ ὅμως μετὰ προσοχῆς παρατήρησις δύναται νὰ δείξῃ, ὅτι οὐχὶ δύο, ἀλλὰ τρεῖς εἶνε οἱ τοῦ ναοῦ ἀναβαθμοί, οἱ δύο μαρμαρίνοι καὶ ὁ τρίτος πῶρινος, ἰσοῦψῆς καὶ ἰσοπλατῆς τοῖς πρώτοις, καὶ ὅτι μετὰ τὸν τρίτον τοῦτον ἀρχεται τὸ λοιπὸν κρηπιδώμα διὰ τῆς προσηκούσης μικρᾶς προσοχῆς, ὡς ἐναργέστατα δεικνύει τὸ δυτικὸν πέρας τῆς βορείας τοῦ ναοῦ πλευρᾶς.

Μετὰ τὸν στυλοβάτην τοῦ κρηπιδώματος ἔρχονται κανονικῶς οἱ κίονες, τὰ ἐπιστύλια, τὸ διάζωμα, κρημνόμενον δι' ἀνακλύρων ἐπὶ μόνων τῶν μετοπῶν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ τῶν παρακειμένων τεσσάρων ἐκτέρως τῶν μακροτέρων ὑποτίθεται δὲ ὅτι τὰς λοιπὰς ἐκόσμουσαν εἰκόνας, ὅπου λίαν ἀπίθανον. Ἰπερᾶνω τοῦ διαζώματος προσέχει τὸ γείτον μετὰ ἀκροσάνιδας καὶ τοὺς ἡλούς, καὶ οὕτω σχηματίζεται τὸ περιστεύλιον, ἀποτελοῦν τὴν πρὸς ἀνατολὰς στοᾶν, ἣτοι κυρίαν πρόστασιν, τὴν πρὸς δυσμὰς, βάθος μικρότερον τῆς πρώτης ἔχουσαν καὶ τὰς δύο πλαγίαις ἢ πτερά. Ἐντὸς τοῦ περιστευλίου τούτου καίτοι ὁ σηκὸς, τοῦ ὁποῖου ὁ τοίχος καὶ ἡ παραστάς φέρει βάσιν, ἐκ κυματίου καὶ ταινίως συγκαμμένην, ἢ δὲ ζωοφόρος δὲν περιβάλλει ὁ-

λας τὰς πλευρὰς αὐτοῦ, ὡς συνήθως συμβαίνει εἰς τοὺς ἄλλους ναοὺς, ἀλλὰ κοσμεῖ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν, ἐκτεινομένη μετὰ τοῦ ἐπιστυλίου ὑπὲρ τὰς στοᾶς, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, καὶ φθάνουσα μέχρι τοῦ περιστευλίου, καὶ τὴν δυτικὴν, περιοριζομένη ἐπὶ μόνου τοῦ πλάτους τοῦ σηκοῦ. Ὁ σηκὸς διακρίεται εἰς πρόναον, κυρίως σηκὸν καὶ ἐπισθόδομον· ὁ πρόναος, βάθος ἔχων, μετὰ τῆς πρὸ αὐτοῦ στοᾶς, 33 ποδῶν, ἐκοσμεῖτο ὑπὸ δύο κίωνων μεταξὺ τῶν παραστάδων, οὗς ἀφῆρσαν οἱ Χριστιανοὶ πρὸς κατασκευὴν τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ βήματος. Ὁ κυρίως σηκὸς, μήκους 40 ποδῶν, ἔχει τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων αὐτοῦ οὐχὶ λείαν ἀλλὰ τῆς τελευταίας ἐξεργασίας χριζοῦσάν· ὁ δὲ ἐπισθόδομος, βάθος ἔχων, μετὰ τῆς πρὸ αὐτοῦ στοᾶς, 27 ποδῶν καὶ μὴ συγκοινωνῶν μετὰ τοῦ κυρίως σηκοῦ, κοσμεῖται ὑπὸ δύο μεταξὺ τῶν παραστάδων κίωνων. Αἱ πλίνθοι τῶν τοίχων αὐτοῦ, ὡς καὶ αἱ τοῦ προναοῦ, εἶνε λείαι μόνον ἐν ταινίᾳ περὶ τὰς ἀρμογὰς, ἐν ᾧ κατὰ τὰ λοιπὰ ἔχουσιν ἐργασίαν ὁμοίαν ἐκείνης, ἣν εἶπομεν ὅτι ἔχουσι καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἐπιφάνειαι τῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ, ἄλλοι δὲ, τελειωτέρην πῶς ἐκείνης. Ἡ παραστάς τοῦ ἐπισθόδομου ἐπὶ τοῦ βορείου καὶ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ ναοῦ ἔχει πᾶχος μικρότερον καὶ τοῦ 1/2 τοῦ πᾶχους τῆς τοῦ προναοῦ, ἐπὶ τῶν αὐτῶν πλευρῶν· τὰ δὲ μεταξὺ τῶν δύο κίωνων καὶ τῶν κίωνων καὶ παραστάδων ἀνοίγματα (μεταστύλια) ἐφράσσοντο κιγ' κλιδώματι, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν κανονικῶς ἀνὰ δύο διακειμένων ὀπῶν, σχήματος ὀρθογωνίου· τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ἡ κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς τῆς δεξιᾶς παραστάδος ταινία, ἔχουσα οὐσα τῆς βάσεως ἐφ' ἣς ἐστηρίζετο τὸ κιγκλιδώμα, πρὸς τούτοις καὶ αἱ κανονικώταται πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς παραστάδος καὶ τοῦ ἀντιστοιχοῦ τοῦ κίονος μέρους, τετραγῶνοι ἀνεξέργαστοι ἐντομαί, ἐφ' ὧν ἐτερμητίζετο βαθμὶς, μαρμαρίνη βεβαίως· αἱ ἐντομαὶ αὐταὶ δὲν φαίνεται ἂν ὑπῆρχον καὶ ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν μεσσίον ἀνοίγματα πλευρῶν τῶν κίωνων.

Ὁ ὅλος σηκὸς καὶ τὸ περιστύλιον συνδέονται περὶ τὸ ἀνωθεν τῆς ζωοφόρου, διὰ τῶν δοκῶν ἐφ' ὧν ἀναπαύονται τὰ φωνώματα, φέροντα καλυμμάτια οὐχὶ συμφορῆ ἣτοι ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου, ἀλλὰ ἐκ λίθου Πειρικήου, ἐν ᾧ ὅλος ὁ ναὸς εἶνε ἐκ μαρμάρου τῆς Πεντέλης· ἐπὶ τῶν καλυμματίων τούτων εὐρίσκονται καὶ γράμματα, εἰς δὴλωσιν τῆς θέσεως ἐκάστου. Ἡ στέγη ἐκάλυπτε τὸν πρόναον, τὸν ἐπισθόδομον, τὰς στοᾶς καὶ μέρος τοῦ κυρίως σηκοῦ, ἀφῆρουσα μέρος αὐτοῦ ὑπαίθρον πρὸς φωτισμὸν καὶ ἐπίδειξιν τῶν ἐν αὐτῷ εἰκόμων, ἀνωθεν δὲ τῶν δύο προστάσεων ἀπετέλει τὰ ἀτέωματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων εὐρίσκοντο ἔργα ὀλόγλυφα, ὡς δεικνύουσι τὰ ἔχνη τῶν γόμφων δι' ὧν ἐκράτουτο.

Ἐκ τῶν γλυπτικῶν ἔργων τοῦ ναοῦ τούτου, τὰ μὲν ἐπὶ τῶν δέκα μετοπῶν τῆς κυρίας προστάσεως παριστάνουσι ἄλλους Ἡρακλέους τὸν ἀριθμὸν δέκα, διότι φαίνεται ὅτι εἰς μετὰ ταῦτα χρόνους ἠύξθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἰς δώδεκα. Οἱ δέκα οὗτοι ἄλλοι διακρίνονται οὕτως, ἀπὸ νότου: α'.) Ἡρακλῆς μετὰ τοῦ λέοντος τῆς Νεμέας. β'.) Ἡρακλῆς καὶ Ἰόλαος πρὸς τὴν Ὑδραν μαχόμενοι. γ'.) Ἡρακλῆς δαμάζων τὴν Κερυνεῖαν ἔλαφον. δ'.) Ἡρακλῆς καὶ Ἐρυμάνθιος κάπρος. ε'.) Ἡρακλῆς μετ' ἐνὸς τῶν ἵππων τοῦ Διομήδους. στ'.) Ἡρακλῆς καὶ Κέρβερος. ζ'.) Ἡρακλῆς ἀρκιρῶν ἀπὸ τὸν Ἴππολύτην τὸν τοῦ Ἄρεως ζωστήρα. η'.) Ἡρακλῆς τὸν Κύνον φρονεῖων. θ'.) Ἡρακλῆς καὶ Ἀνταῖος, παρ' αὐτῷ δὲ ἡ μήτηρ Γῆ, τὰς χεῖρας ἀνατείνουσα. ι'.) Ἡρακλῆς λαμβάνων περὰ τινος τῶν Ἑσπερίδων μήλον.

Τῶν δ' ἐπὶ τῆς νοτίης πλευρᾶς τεσσάρων μετοπῶν ἡ πρώτη ἀπὸ τῆς γωνίας παριστάνει Θεσέα καὶ Μινώταυρον, ἡ δευτέρα Θεσέα καὶ Μακρῶνιον ταῦρον, ἡ τρίτη Θεσέα καὶ Πιτυοκάμπτην, ἡ τετάρτη Θεσέα καὶ Προκρούστην τῶν δ' ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου, ἦτοι τῆς βορείης, ἡ πρώτη Θεσέα καὶ Κορυνήτην, ἴσως, ἡ δὲ δευτέρα Θεσέα καὶ Κερκύονα, ἡ τρίτη Θεσέα καὶ Σαίρωννα, ἡ τετάρτη Θεσέα καὶ Κρομμυωνίαν σὺν. Ἐπὶ δὲ τῆς ζωοφόρου τοῦ προνάου, οἱ μὲν, μετὰ τοῦ Μυλλέρου, διακρίνουσι Θεσέα κατὰ τῶν Παλλαντιδῶν μαχόμενον, οἱ δὲ σικηνὴν τῆς ἐν Μακρῶνι μάχης καὶ τὸ φάσμα τοῦ Θεσέως ἐπιφαινόμενον εἰς ἐνίσχυσιν τῶν Ἀθηναίων, ἄλλοι τέλος Γιγαντομαχίαν, εἰς ἣν, ὡς γνωστὸν, ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἡρακλῆς, κινούμενοι ὑπὸ τῆς ιδέας, ὅτι ὅπως ἐπὶ τῆς ζωοφόρου τῆς κυρίας προσόψεως τοῦ περιστυλίου ἐτέθησαν τοῦ Ἡρακλέους κατορθώματα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ σηκοῦ ἐτέθη σπουδαῖον τοῦ Ἡρακλέους ἀγώνισμα, ἦτοι ἡ βοήθεια ἣν παρέσχε τοῖς Ὀλυμπίοις εἰς κατανίκην τῶν Γιγάντων.

Ὁ συνδυασμὸς τῶν παραστάσεων τῶν δύο τούτων ζωοφόρων εἶνε ὁ λόγος δι' ἃν θέλουσι τινὲς τὸν ναὸν τοῦτον ναὸν Ἡρακλέους. Ἀφίνοντες τοὺς λοιποὺς λόγους τοὺς ἐναντίον τῆς γνώμης ταύτης, ἀναφέρομεν τοῦτο μόνον, ὅτι αὐταὶ αὐταὶ αἱ παραστάσεις, συνδυαζόμεναι μετὰ τῶν παραστάσεων τῶν λοιπῶν μετοπῶν καὶ τῆς τοῦ ὀπισθοδόμου, ἐφ' οὗ ἀπεικονίζεται μάχη Κενταύρων καὶ Λαπιθῶν, ἐν ἣ φάινεται ὁ Θεσέος νικῶν καὶ φρονεῖων Κενταύρους, αὐταὶ αὐταὶ, λέγομεν, αἱ παραστάσεις καὶ ἡ τοικύτη διάθεσις αὐτῶν, ὥστε νὰ φαίνεται ἐπὶ τῶν κυριωτέρων τοῦ ναοῦ μερῶν ὁ Ἡρακλῆς εἰς δευτερεύουσαν δὲ θέσιν ὁ Θεσέος, παρέχει τὸν λόγον τῆς συνυπάρξεως τῶν δύο ἡρώων, προτιμήσεως δὲ τοῦ Ἡρακλέους, καὶ ὑποδεικνύει εἰς τίνος πρέπει νὰ ἀναδύσῃ ὁ ναός. Ὁ λόγος δὲ οὗτος εἶνε τὸ

σέβας τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ πρὸς τὸ παράδειγμα τοῦ Θεσέως, ὁστίς τσαύτην πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ ἔσχεν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν, ὥστε ὅλα τὰ ἐν Ἀθήναις ἱερὰ αὐτοῦ, ἐκτὸς τεσσάρων, παρεχώρησεν αὐτῷ μετὰ τὴν ἀπολύτρωσίν του ἐκ τῶν δεσμῶν εἰς ἡμέρας αὐτὸν ὁ βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν Ἀιδωνεύς. Τὸ παράδειγμα λοιπὸν τῆς ταπεινώσεως τοῦ ἡρώος τῶν ἐνώπιον τοῦ υἱοῦ τοῦ Διὸς ἀκολουθοῦντες οἱ Ἀθηναῖοι, δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀποτυπώσωσιν, ὡς εἶπεν, αὐτὸ καὶ καταστήσωσιν αἰσθητὸν, παραχωροῦντες τὰ κυριωτέρως θέσει τῷ σωτήρι τοῦ προστάτου αὐτῶν καὶ συνδέοντες τὰς πράξεις ἀμφοτέρων οὕτως, ὥστε νὰ φαίνεται καὶ ἡ θέσις τοῦ ἐνὸς ἀπέναντι τοῦ ἄλλου καὶ ἡ εὐγενὴς καὶ μετριόφρων τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν παραχώρησις. Ἀδίστακτως λοιπὸν νομίζομεν ὅτι ὁ ναὸς πρέπει νὰ φέρῃ τὸ τοῦ Θεσέως ὄνομα.

Ἐκτὸς τῶν γλυπτικῶν κοσμημάτων καὶ ἡ γραφικὴ εἶχε κατακοσμήσῃ τοὺς ἐσωτερικοὺς τοίχους τοῦ κυρίου σηκοῦ διὰ Μίκωνος τοῦ Πανόπου, Ἀθηναίου καὶ Πολυγνώτου τοῦ Θεσίου, γραφάντων ἐπὶ τῶν τριῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ, κατὰ Πυρραϊαν, Ἀμαζονομαχίαν, Κενταυρομαχίαν καὶ ἔργα Θεσέως Αἰ εἰκόνες αὐταὶ κατὰ τὸν Raoul-Rochette καὶ Thiersch ἦσαν πινακογραφίαι κατὰ τὸν Beulé ἦσαν τοιχογραφίαι, ἀλλὰ ἐπὶ τῆς λείας τοῦ μαρμάρου ἐπιφαινεῖς· εἶδομεν ὅμως ὅτι αἱ ἐσωτερικαὶ τῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ ἐπιφαινεῖς δὲν ἦσαν λείαι, ὥστε ἵνα ἐκτελεσθῶσιν εἰκόνες ἐπ' αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ἐπιχρισθῶσιν λεπτῷ τινι στρώματι γύψου ἢ ἄλλης ὕλης· ἀλλὰ ὁ αὐτὸς Beulé λέγει ὅτι ἡ τραχεὴ τῶν τοίχων ἐπιφάνεια δὲν ἦτο ἐκπαλαί τοιαύτη, ἀλλ' ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἀπέξεσαν αὐτὴν ἵνα ἐξαλείψωσι τὰς παλαιωτέρας εἰκόνας καὶ μετὰ ταῦτα ἤλειψαν λεπτῷ στρώματι ἀμμοκοκίνης ἐφ' οὗ κατασκευάσαν τὰς ἀγιογραφίας των. Ἀλλὰ ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἔγραψαν ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ἀμέσως καὶ ὅτι μέχρι τῶν χριστιανικῶν χρόνων αἱ γραφαὶ ἐσώζοντο, διὰ τί νὰ μὴ δεχθῶμεν ὅτι καὶ οἱ Χριστιανοὶ, ἀπαλείψαντες οἰωδῆποτε τρόπῳ τὰς ἀρχαίας εἰκόνας, ὅπως καὶ εἰς ἄλλα μέρη τοῦτο φαίνεται ὑπ' αὐτῶν γενόμενον, ἔγραψαν τὰς ἐκυτῶν, ἡ ἔτι, κατὰ τὴν ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων παρατηρουμένην συνήθειαν αὐτῶν, μετέτρεψαν τὰς ἐθνικὰς εἰς χριστιανικὰς, τῇ προσθήκῃ χριστιανικῶν συμβόλων, χωρὶς νὰ λάβωσι τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τοσοῦτον κόπον, ἀποξίνοντες ὅλους τοὺς τοίχους τοῦ σηκοῦ καὶ ἀλείφοντες αὐτοὺς πάλιν; Ἐπειτα αὐτὴ ἡ ἐργασία τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ἐπιφανειῶν τοῦ σηκοῦ, παρεμφερὴς τῇ τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τοῦ προνάου καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου, μαρτυρεῖ ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ γείνη ὑπὸ χριστιανικῆς χειρὸς. Πρέπει λοιπὸν

νὰ δεχθῶμεν ὅτι αἱ εἰκόνες εἶχον ἐκτελεσθῆ ἐπὶ λεπτοῦ ἐπιχρισμάτος καλύπτοντος τοὺς τοίχους, οἵτινες ἕνεκα τούτου τραχεῖς ἀφείθησαν, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφαινεῖς ἔγραψαν καὶ οἱ Χριστιανοὶ τὰς εἰκόνας αὐτῶν ἐπισκευάσαντες εἰς πολλὰ μέρη τὸ καταπεσὸν ἐπιχρισμα, λείψαντα δὲ τῶν δι' ἀμμοκοκίνης ἐπισκευῶν τούτων εἶνε ἴσως τὰ σωζόμενα μικρὰ ἐπιχειρησμένα μέρη. Τὴν τελευταίαν ταύτην γνώμην ἐξέφρασε καὶ ὁ Out. Müller καὶ Letronne.

Ἐκτὸς τῶν εἰκόνων τούτων ἐβρίθην ὁ ναὸς κοσμημάτων γραφικῶν εἰς ὅλα τὰ μέρη καὶ ἰδίως τὰ μεταβατικά, τὰς ταινίας, τὰ κυματικά, τὰ φαντώματα κ.τ.λ., ἔχοντα δὲ τοιούτων κοσμημάτων διακρίνονται πολλὰ, ἰδίως τῶν ἐπὶ τῆς ταινίας τῆς ἀνωθεν τῆς ζωοφόρου τοῦ σηκοῦ συνθέτων μαιάνδρων.

Ὁ ναὸς οὗτος ἐκτὸς, τοῦ ὅτι θεωρεῖτο ὡς τιμητικὸν μνημεῖον τοῦ ἡρώος καὶ ὡς τύμβος αὐτοῦ, ἦτο καὶ ἄσυλον διὰ τοὺς φυγάδας, παρῆγον προστασίαν τοῖς καταδιωκομένοις: «ἔστι δὲ φύξιον οἰκέταις καὶ πᾶσι τοῖς ταπεινοτέροις καὶ δεδιόσι κρείττονας,» κατὰ Πλούταρχον, «ὡς τοῦ Θεσέως προστατικῶν τινος καὶ βοηθητικῶν γενομένου καὶ προσδεχομένου φιλανθρωπῶς τὰς τῶν ταπεινοτέρων δεήσεις».

Δώριος τὸν ῥυθμὸν φέρει καὶ τὸν τύπον τοῦ Δωρικοῦ χαρακτῆρος, τὴν σοβαρότητα, ἀνευ ὀμῆς τῆς θείας μεγαλοπρεπέας, ἡ ἀποπνεῖς ὁ Παρθενῶν, γυμνὸς συνῆμα τοῦ ἐπιβάλλοντος ὕψους, δι' οὗ περιβάλλει τὸν τῆς Παρθενῶν ναὸν ἡ ἰσχυρὰ πρὸς τὴν κέντρον, ὑψηλὰ εἰς τὸ ἄπειρον χανόμενον, σύγκλισις τῶν κρατερῶν αὐτοῦ κίονων καὶ τὸ καμπύλον ὅλων τῶν γραμμῶν τοῦ κρηπιδώματος, ὧν στερεῖται ὁ τοῦ ἡρώος ναός· τὸ ὅλον αὐτοῦ ἐμποιεῖ γαλήνην τινὰ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ ἀλλὰ καὶ περιορισμὸν εἰς τὰ ἐγκόσμια, ἐν ᾧ ἡ θεὰ τοῦ Παρθενῶνος, συνάπτουσα τὸ τολμηρὸν ἐν τῇ ἐπιβολῇ καὶ τὴν ἰσχυράν τοῦ πνεύματος ἀνάτασιν καὶ πτῆσιν, ὠθεῖ εἰς ἀναγνώρισιν τῆς θείας μεγαλειότητος ἀπέναντι τῆς ταπεινοτέρας καὶ, ὅπως δῆποτε, ἀνθρωπίνης φύσεως ἐνὸς ἡρώος, ἀνάλογον τῆς ὁποίας παρουσιάζεται τὸ ὅλον ἐξωτερικὸν τοῦ Θεσείου.

Εἰς τὴν τεχνοτροπίαν τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὠκοδομήθη, πρέπει νὰ ἀποδοθῶσιν αἱ τεχνικαὶ διαφοραὶ, αἱ πρὸς τοὺς ὑστερότερον κτισθέντας ναοὺς ἔχει τοιαῦτα: δὲ εἶνε: α' ὅτι ἔχει τοὺς μὲν δύο ἀνωτέρους ἀνακλινοὺς τοῦ κρηπιδώματος ἐκ Πεντελησίου, τὸν δὲ τρίτον, τὸν κατώτερον, ἐκ πωρίνου τοῦ Παιρικῶ; λίθου. β' ὅτι ὁ τοίχος τοῦ σηκοῦ ἔχει θάσιν, ἐν ᾧ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ Δωρικοῦ κίονος (ἐν ἀκολουθεῖ, ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν καὶ διαίρεσιν, πάντοτε ὁ τοίχος τοῦ σηκοῦ) εἶνε ὅτι ἐκίνει ἀμέσως ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου, ἀνευ ἰδίως θάσεως.

γ' ὅτι ὅλα αἱ μετόπαι τοῦ περιστυλίου δὲν ἔχουσιν ἀνάγλυφα. δ' ὅτι ἡ ζωοφόρος δὲν περιβάλλει ὅλον τὸν σηκὸν καὶ ε' ὅτι τὰ φανώματα ἔχουσι καλυμμάτια ἐξ ἰδικιτέρου λίθου. Ἐν γένει δὲ, ὡς κερφάλαιον τῶν διαφορῶν τούτων, καὶ ὡς χαρακτῆρ, ἴσως, τῶν παλαιωτέρων ναῶν, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ παρατηρουμένη τάσις εἰς καλλιτέραν διακόσμησιν τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους, καὶ ἡ μεγαλειτέρα ἐπιμέλεια περὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ, ἰδίως δὲ τῶν ἀναγλύφων, ἐν ᾧ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα ναοὺς ἡ αὐτὴ καταβάλλετο φροντίς δι' ὅλα τὰ μέρη αὐτῶν.

Κατὰ τὸ 667 μ.Χ. ὁ ναὸς μετεβλήθη εἰς Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἀγίου δηλ. ἀναλόγου τὴν ἰδέαν τῷ Θεσεί, κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας ἐν ταῖς μετατροπαῖς τῶν ναῶν τῶν Ἐθνικῶν εἰς χριστιανικοὺς. Κατὰ τὴν μετατροπὴν ταύτην ὑπέστη μεταβολὰς τινὰς εἰς τὰ μέρη αὐτοῦ· οἱ δύο κίονες τοῦ προνάου ἀφαιρέθησαν, ἵνα κατασκευασθῇ ἡ μεγάλη ἀψίς τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας· ἀδελφὸν ὑπὸ τῶν ἐκρημνίσθη ὁ τοίχος ὁ χωρίζων τὸν πρόναον τοῦ κυρίου σηκοῦ, δὲν πιστεύομεν δὲ ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἔρριψαν τοῦτον, διότι ἦτο ἀναγκαιὸς εἰς αὐτοὺς πρὸς χωρισμὸν τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τὸν λοιπὸν ναὸν φαίνεται μάλλον ὅτι αὐτοὶ κατασκεύασαν τὰς δύο, περραγμένους νῦν, μικρὰς θύρας ἐπὶ τῶν πλαγίων τοῦ προνάου τοίχων, ἵνα εἰσέρχωνται ἐκεῖθεν εἰς τὸ ἱερόν. Θύραν μεγάλην τῆς ἐκκλησίας κατασκεύασαν ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ χωρίζοντος τὸν σηκὸν τοῦ ὀπισθοδόμου· ταύτην ὅμως ἠναγκάσθησαν νὰ κλείσωσι κατὰ τὴν Τουρκικὴν ἐπιδρομὴν καὶ νὰ κατασκευάσωσι δύο μικροτέρας, τὴν μὲν κατὰ τὸ μέσον τῆς βορείης πλευρᾶς, περραγμένην νῦν, τὴν δὲ κατὰ τὸ μέσον τῆς νοτίης, δι' ἣς εἰσέρχεται τις σήμερον εἰς τὸν ναὸν· ταύτην δὲ τὴν προφύλαξιν ἔλαβον ἵνα ἀποτρέψωσι τοὺς θρασυβάρους τῆς συνθηλαίας ἣν εἶχον, νὰ εἰσελεύωνται ἐπιποιοὶ ἐντὸς τῶν ναῶν καὶ βεβηλώσιν αὐτούς· ἀλλ' εἰς οὐδὲν ὠφέλησαν αἱ προφυλάξεις αὐταὶ, διότι μετ' ὀλίγον ὁ ναὸς μετεβλήθη εἰς στάβλον Τουρκικόν. Ὁ Breton λέγει ὅτι μετὰ ταῦτα ἐθάπτοντο ἐκεῖ (περὶ αὐτὸν ἴσως) οἱ ξένοι οἱ ἐν Ἀθήναις ἀποθνήσκοντες. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἔθνους χρησιμεύει εἰς ἐναπόθεσιν ἀρχαιοτήτων.

Ἐκτὸς τῶν μεταβολῶν τούτων ὑπέστη καὶ οὐκ ὀλίγας ἄλλας βλάβας· πολλοὶ δηλ. τῶν κίονων μετετοπίσθησαν ὑπὸ σεισμῶν, ὁ τῆς Δ. γωνίας ἐρράγη ὑπὸ κεραυνοῦ, διὸ συνέχεται στεφάνοις σιδηροῖς κωλύουσι τὴν κατάπτωσιν αὐτοῦ, καὶ ὅλον δὲ τὸ ὑπὲρ αὐτὸν μέρος τοῦ θορικοῦ μετακινήθη ἴσως, ἐπειδὴ εἰς τὸ διάστημα τοῦ μεταστολίου δύο κίονων περὶ τὸ μέσον τῆς Β. πλευρᾶς καὶ δύο ἐγγύς τοῦ δυτικοῦ πέ-

ρατος τῆς Ν. δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμβάλλωσι μνημείον τι ἢ λάρνακα, οἷον εἶδεν ὁ Brelon κατὰ τὴν νοτιάν πλευράν τοῦ ναοῦ ἐξώθεν τοῦ περιστευλίου, ἐκοίλαναν ἀποτόμως ταμόντες· εἰς ὕψος ἐνὸς περιπόου μέτρου τὰ ἀντικρούοντα κάτω μέρη τῶν ῥηθέντων κίωνων. Ἐκτὸς δὲ τῶν κίωνων τούτων καὶ ὄλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι ἐβλάβησαν κατὰ τὴν τοῦ 1821 ἐπανάστασιν. Ἡ στέγη ἔπαθε τὴν μεγαλειτέραν φθοράν, διότι ὁ μὲν ἀπισθόδομος ἀπεστεγάσθη ὅλως, αἱ στοαὶ διασώζουσιν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ δοκὸν τινα ἢ δύο δοκοὺς μετὰ φρακτωμάτων καὶ τούτων ἄνευ κελυμματίων μόνον δὲ ἡ στέγη τῆς στοᾶς τοῦ προνάου δικτηρεῖται ἐν καλῇ καταστάσει, ἂν καὶ πολλῶν φρακτωμάτων καὶ ταύτης ἀπώλοντο τὰ κελυμματικά. Τὰ ἀνάγλυφα ἠκρωτηριασμένα, τινὰ δὲ τῶν μετοπῶν καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἀποτετριμμένα. Τῆς μαρμαρίνης στρώσεως τοῦ ἐδάφους τοῦ περιστευλίου, ἐκτὸς τῶν ὀκτῶ μεγάλων πλακῶν τῆς κυρίας προστάσεως, ἃς διέσωσεν ἡ κατασκευὴ τῆς μεγάλης ἀψίδος τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, διετηρήθησαν τῆδε κκεῖσε, κατὰ τὰς ἄλλας στοᾶς, τεμάχιά τινὰ τοῦ σπικοῦ ὅμως τὸ ἔδαφος ὅλως καταστράφη. Καὶ μεθ' ὅλας ὅμως τῆς καταστροφῆς ταύτης ὁ ναὸς δικτηρεῖται εἰς ἀρίστην, σχετικῶς πρὸς τοὺς ἄλλους, κατάστασιν, περιφρονήσας τόσους καὶ τόσους αἰῶνας, ἵνα δικαιωσῆται τὸ ἀνεγείραντας αὐτὸν καὶ στήσαντας ἐκεῖ ὡς σύμβολον τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἐνότητος καὶ ὁμονοίας, ἂν εἰς καὶ μόνος ἄνθρωπος κατώρθωσεν, ὁ Θεοσεύς, καὶ ἵνα διδάξῃ τὸ σημεῖον τῆς ἐν τῇ τέχνῃ προόδου τῆς ἐποχῆς, τὴν ὁποίαν μετὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης ἀντιπροσωπεύει.

ΓΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Μάννα.

Ἄνομα ἐβραϊκὸν ἄκλιτον, σημαίνει κυρίως τὴν ἔκτακτον ἐκείνην τροφήν, δι' ἣς ὁ Θεὸς ἔθρεψεν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη τοὺς Ἰσραηλίτας ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἄνομάσθη δὲ οὕτως ἀπὸ τῆς ἐρωτήσεως τί τοῦτο; (ἔβρ. *mān* χυδ=μαῖνον=μάννα) διότι ἰδόντες οἱ Ἰσραηλίται κατὰ πρῶτον τὸ εἶδος τοῦτο τῆς τροφῆς καταπεσόν ἐξ οὐρανοῦ καὶ καλύψαν πᾶσαν αὐτῶν τὴν παρεμβολήν, ἀγνοοῦντες, ἠρώτων ἀλλήλους τί ἐστὶ τοῦτο; ἢ δ' ἐρώτησις ἔμεινεν ἔπειτα ὡς ἐπωνυμία τοῦ πράγματος.—Ἐτεροι παράγουσι τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ἐβραϊκοῦ ῥήματος *maná*, ἢτοι ἀριθμεῖν, ὀρίζεσθαι (διότι ἕκαστος τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐλάμβανεν ὠρισμένην καὶ μεμετροημένην μερίδα τοῦ μάννα).

Περὶ τὰς 90,000 ζέων διαχειμάζουσι κατ' ἔτος ἐν Ῥώμῃ, 7,000 δὲ τεχνίται τρέφονται ἐν αὐτῇ ἐξ ἀντιγραφῶν καὶ ἀπομιμήσεων κελ-

λιτεχνημάτων, καὶ 7 ἑκατομμυρίων φράγκων γίνονται κατ' ἔτος τῇ πόλει πρόσοδοι τελωνιακαὶ ἐκ τῶν ἐξαγομένων ὑπὸ τῶν ζέων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἔργων τῆς τέχνης.

ΥΨΗΛΗ ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑ

τοῦ μηνὸς Ἰουλίου ἐν Ἀθήναις.

Ὁ κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας ἀσυνήθης κύσων ἦτο ἐπόμενον ὅτι ἤθελε διαγείρει τὴν γενικὴν προσοχήν. Ἐνταῦθα δημοσιεύω, πρὸς διόρθωσιν ὑπερβολικῶν διαδόσεων περὶ τῆς θερμοκρασίας, τὰς ἐμὰς καὶ τὰς τοῦ κ. Ἀλεξ. Βουρλῆ ἀκριβεῖς παρατηρήσεις, τὰς γινόμενας ἐν θερμόμετροις ἐν οἷς ἐκάστου βαθμοῦ τῆς κλίμακος αὐτῶν μοῖ ἦτο γνωστός ὁ ἀντιστοιχῶν ἐκ τῆς διορθώσεως. Τὸ θερμόμετρον ὡς εἰκὴς ἦτο ἐν σκιᾷ, εἰς τὸν ἄνεμον ἐκτεθειμένον καὶ προπεφυλαγμένον ἀπὸ τῆς ἀκτινοβολίας τῶν περὶ αὐτὸ τοίχων.

Ἰουλίου $\frac{1}{15}$	Μέγιστον=	29, 3	Ἐλάχιστον	18, 6	C
» $\frac{2}{14}$	»	31, 0	»	20, 0	»
» $\frac{3}{13}$	»	32, 8	»	22, 1	»
» $\frac{4}{12}$	»	36, 5	»	23, 4	»
» $\frac{5}{11}$	»	38, 5	»	26, 6	»
» $\frac{6}{10}$	»	40, 0	»	27, 0	»
» $\frac{7}{9}$	»	37, 0	»	27, 8	»

Ἡ μέγιστη λοιπὸν θερμότης ἐγένετο τῇ $\frac{6}{10}$ Ἰουλίου, ὅτε ἦτο 40 C. ἢ 32 R. θερμοκρασία, σπανία εἰς τὰς Ἀθήνας, δις ὑπ' ἐμοῦ παρατηρηθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1859.

Ἀθῆναι, 1877, 7/19 Ἰουλίου.

Δ^{ος} Ι. Φ. ΙΟΥΝΙΟΣ ΣΜΙΣΤ

ἀποδίδων τὸ ἐν Ἀθήναις Ἀστρονομικόν.

Η ΓΕΡΟΝΤΟΚΟΡΗ

[Ἐκ τῶν τοῦ E. Siebecker].

Τὴν ἀρχαίον παρήλικα οἱ μὲν ποιηταὶ καὶ μυθιστοριογράφοι παρέστησαν ὡς ζηλότυπον καὶ χαιρέεσκον πλάσμα, ἢ δὲ κοινὴ γνώμη ὡς γελοῖον. Ἀλλ' ἡμεῖς τοὺς μὲν ποιητὰς καὶ μυθολάστὰς εὐρίσκουμεν ἀδίκους, τὴν δὲ κοινὴν γνώμην ἀνόητον.

Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἡ ὄριμος παρθένος παρίσταται ἡμῖν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὄγρα, λιπόσαρκος, γωνιώδης, κοίλου ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμούς, ἀκκμηπτος τὴν στάσιν, ἄχαρις εἰς τὰς κινήσεις καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐστερημένη κάλλους. Ἀλλ' οὕτω κρίνοντες λησμονοῦμεν ὅτι εὐτυχῆς ἔρως εἶναι ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς γυναικείας καλλοσύνης. Ἡ γραῖα κόρη ἐκ τῆς γωνίας εἰς ἣν περιωρίσθη ὑπὸ τῶν κοινωνικῶν νόμων βλέπει τὴν Ἐρωτικὰ παρερχόμενον ἐνώπιόν της καὶ οὐδέποτε ἐγγίζοντα αὐτήν.

Ἡ ἰδιόζουσα αὐτῇ ἀπάθεια ἀποδίδεται εἰς ἔλλειψιν εὐκισθησικῆς, οὐδεὶς δὲ ἀναλογίζεται ὅπως κρύπτεται ὑπὸ τῆ κάλυμμα τοῦτο θη-

σαυρὸς τρυφερότητος καὶ ἀγάπης. Ἡ θέσις αὐτῆς εἶναι ὡσεὶ ἑκατομμυριοῦχου τινὸς, κωλυμένου νὰ διαθέσῃ τοὺς θησαυρούς του εἴτε ὑπὲρ ἑαυτοῦ εἴτε ὑπὲρ τῶν πτωχῶν.

Ἡ φύσις προῶριος πᾶσαν γυναῖκα νὰ καταστῇ μήτηρ, ἀλλ' ἡ κοινωνία ἀνέτρεψε διὰ τὸ ἀτυχῆς πλάσμα τὸ καλούμενον γραῖα κόρη τῆς φύσεως τοὺς νόμους. Ὡς πᾶσα ἕλλη γυνή, οὕτω καὶ αὕτη ὑπῆρξέ ποτε δεκαεξέτις, δροσώδη ἔχουσα τὴν παρειάν καὶ τὴν καρδίαν, εὐθυμος ὡς πτηνὸν καὶ ὡς χρυσάλις ἐλαφρά. Ἀδύνατον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οὐδενὸς νέου ἤλικου ποτε τὸ βλέμμα, ἔσω καὶ ἐπὶ μίαν μόνην στιγμὴν, ἢ ὅτι οὐδέποτε ἐψιθύρισε καὶ αὕτη, ὡς πᾶσαι αἱ ὁμηλικαὶ κορασίδες, τὸ πότε θέλω νυμφευθῆ, διότι τοὺς λόγους τούτους ὑπαγορεύει ἡ φύσις εἰς πάσης γυναικὸς τὰ χεῖλη.

Ἡμέραν τινα εἶδεν ἡ γραῖα κόρη ἄνδρα πλησιάζοντα τὴν ἀδελφὴν της καὶ ὁμιλοῦντα αὐτῇ εἰς τὸ ὠτίον. Ἡ ἀδελφὴ ἀκούουσα ἠρυσθία, ἐκείνη δὲ ἐθεώρει μακρόθεν τὴν σκηνὴν ταύτην μετὰ παλμῶν καρδίας. Μετ' ὀλίγον ὁ πατρικὸς οἶκος ἦτον ἀνάστατος ἕνεκα μεγάλης ἐσρῆς καὶ τὴν ἐπισύσαν σιωπηλότερος τοῦ συνήθους· καθότι τὴν ἀδελφὴν της εἶχεν ἀπαγάγει ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ἵνα ἰδρῶσιν ὁμοῦ νέαν οἰκογένειαν.

Ἡ μήτηρ ἀσπαζομένη τὴν ἀπομεινάσαν θυγατέρα εἶπεν αὐτῇ μετὰ στεναγμοῦ, Καὶ σὺ μετ' ὀλίγον θά με ἀφίσῃς. Ἡ κόρη ἀπεκρίθη «Οὐδέποτε», ἀντασπαζομένη τὴν μητέρα. Ἀλλὰ τὴν νύκτα εἶδε καθ' ὕπνον ὅτι κάκεινη ἐφόρει λευκὴν ἐσθῆτα, ὅτι καὶ δι' αὐτὴν ἀντήχουν χαρμῶνας οἱ ὕμνοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὠραῖος νεανίσκος ἐλέγετο σύζυγός της. Τὴν δ' ἐπισύσαν διῆλθε μακρὰς ὥρας ὄνειροπολοῦσα ἐξυπνος τὸ ὄνειρον τῆς νυκτὸς, μέχρις οὗ ἠρώτησεν αὐτὴν ἡ μήτηρ· Τί ἔχεις σήμερον καὶ εἶσαι ἀφηρημένη; Τί σὺ ἀλογίζεσαι; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπεκρίθη ἐρυθρῶσα «Τίποτε, μητέρα.»

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀνέλαθεν αἴφνης ἡ κόρη τὴν πρώην φαιδρότητα, τὸ ἄσμα τῆς ἀντήχησε καὶ πάλιν ἐν τῇ οἰκίᾳ, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ της ἤστραπτον πλήρεις χαρῆς, διότι τὸν νέον ἦν εἶχεν ἰδεῖ ἐν ὄνειρῳ ἀπήντησε ζῶντα καθ' ὄδον καὶ ἀνυπομόνας τὸν περιμένει.

Ἡ πυρετώδης αὕτη προσδοκία διήρκεσεν ὀλόκληρον ἔτος, μέχρις οὗ ὁ νυθημερὸν περιμενόμενος νέος, ὅστις πιθανῶς οὐδὲ κἂν ἐπρόσεξεν εἰς αὐτήν, ἔλαθεν ἄλλην γυναῖκα ἢ δὲ κόρη στενάξασα καὶ πάλιν εἶπε καθ' ἑαυτήν «Δὲν εἶναι, φαίνεται, ἐκεῖνος», καὶ ἤρχισεν ἐκ νέου νὰ μελαγχολῇ.

Αἱ μελαγχολίαι αὗται εἶναι διαλείπουσαι ὡς ὁ πυρετός· ἀπέρχονται καὶ ἐπανερχονται πᾶσα ὅμως αὐτῶν ἐπάνοδος εἶναι ἐπαχθεστέρα τῆς προηγηθείσης.

Καθ' ἑκάστην βλέπει νέους, οἵτινες ἀποτεί-

νοῦσιν αὐτῇ τὰς συνήεις τυπικὰς φράσεις. Ὑπὸ τοὺς ἀδικρότους ὅμως τούτους λόγους διαβλέπει ἢ κόρη μυστικὴν τινα ἐννοίαν πλήρη διαφέροντος καὶ ἐρωτᾷ μετὰ παλλούσης καρδίας, Ὅπως ἀρὰ γε εἶναι ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὄνειρου μου, ἢ ὁ ἄλλος ἐκεῖνος; Ἀλλ' οἱ νέοι παρέρχονται ἀποκομίζοντες ἄλλας συντρόφους καὶ αὕτη πάντοτε περιμένει.

Ἐν τούτοις πᾶσι αἱ ὁμηλικαὶ παρθέναι μετεβλήθησαν ἤδη εἰς συζύγους καὶ μητέρας· ἐκείνης δὲ ἡ μελαγχολία μεταβάλλεται εἰς κατῆριαν.

Διατὶ νὰ μὴ ἀγαπήσῃ τις καὶ ἐμέ; ἐρωτᾷ μετ' ἀδημονίας τὸ κάτοπτρόν μου δὲν με λέγει ὅτι εἶμαι ἀσχημος, ἢ δὲ καρδία μου εἶναι πλήρης ἀγάπης.

Μετ' ὀλίγον τὸ ἄλγος τῆς ψυχῆς ἐπενεργεῖ ἐπὶ τῆς υἱειίας· ἡ κόρη ὄγρα, οἱ δὲ ἀνήσυχτοι γονεῖς προσκαλοῦσι τὸν ἱατρόν. Οὗτος ἐρευνᾷ τὸν σφυγμὸν, ἐξετάζει τὴν γλῶσσαν, συστέλλει τὰς ὀφρῦς, σκέπτεται ἐπὶ τινὰς στιγμάς, εἶτα δὲ λαμβάνων τμημα χαρτίου γράφει ἐπ' αὐτοῦ:

Α') Λάβε ἀνθρακικοῦ σιδήρου κόκκους δύο ἐντὸς κοχλιαρίου ζωμοῦ.

Β') Οἴνου μετὰ κίνης μικρὸν ποτήριον τὸ πρῶτὸ καὶ ἕτερον τὸ ἑσπέρας.

Ἀνόητε ἀσκληπιάδα, ἐπὶ τοῦ χαρτίου ἐκείνου ἔπρεπε νὰ γράψῃς «Λάβε σύζυγον.»

Ἡ κόρη καταπίνει τὸν σίδηρον, ῥοφᾷ τὴν κίνην καὶ ἐξακολουθεῖ μαραινομένη τὴν δὲ νύκτα κλαίει ἀπαρηγόρητα, βλέπουσα ὅτι μετὰ τὰς ὁμηλικὰς νεανίδας ἤρχισαν καὶ αἱ νεώτεραι αὐτῆς ν' ἀπέρχονται μετὰ συζύγου.

Πρὸς κορύφωσιν τῆς δυστυχίας ἡ μήτηρ αὐτῆς καταλαμβάνεται ὑπὸ σοβαρῆς ἀσθενείας.

Ἡ κόρη τότε, λησμονοῦσα τὰ θάσνά της, ἐγκαθίσταται παρὰ τὸ προσκεφάλαιον τῆς νοσοῦσης, ἀγρυπνεῖ, δέεται πρὸ τῶν εἰκόνων, παλαίει νυθημερὸν κατὰ τῆς νόσου, ἀγωνίζεται διὰ παντὸς τρόπου νὰ τὴν καταβάλῃ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ θάνατος νικᾷ.

Ἀποῦ ξηρανθῶσι τὰ δάκρυα, ἡ κόρη στρέφει τὸ βλέμμα περὶ ἑαυτὴν καὶ εὐρίσκειται μόνη εἰς τὸν κόσμον. Ἄν ἡ νυμφευθεῖσα ἀδελφὴ της ἔχη τέκνα, ἡ ἔρως ὀρφανὴ παρακαλεῖ αὐτὴν νὰ τὴν δευθῇ εἰς τὴν οἰκίαν της, ἵνα περιποιητῆται τὰ παιδιὰ ὡς μήτηρ δευτεροβάθμιας, τῆς ὀπίσθας κατεδίασεν ἡ κοινωνία εἰς ἀγίαν τὰ σπλάγγνα. Μυρία ὅμως περιμένουσιν αὐτὴν καὶ ὑπὸ τὴν στέγην ἐκείνην πιερίαι. Τὰ παιδιὰ τὴν τυραννοῦσι καὶ καταχρῶνται τῆς ἀγαθότητος αὐτῆς· οἱ δὲ ἄνδρες, λησμονοῦντες ὅτι καίτοι μὴ οὐσα πλέον νέα εἶναι ἐν τούτοις ἀκόμη ἀγνή καὶ παρθένος, ὁμιλοῦσιν ἐνώπιον αὐτῆς ὡς μετὰ γυναικὸς ὑπάνδρου.

Ἐπὶ δυστυχιστέρα καθίσταται ἡ θέσις τῆς

γραφίαις κόρης ἂν δὲν ἔχη ἀδελφὴν θέλουσαν νὰ τὴν παραλάβῃ συγκαταίκοι. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ τῆς καταφεύγει τότε εἰς τὴν ὀρθοκείαν. Ἄλλ' ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ ἀγνώστου, ἡ δὲ καρδίᾳ τῆς κόρης διψᾷ ἀγάπην ζώσαν καὶ ψηλαφητήν. Μὴ δυνηθεῖσα νὰ τύχῃ τοιαύτης παρὰ τῶν ἀνθρώπων ζητεῖ αὐτὴν παρὰ τῶν ζώων, καὶ ἐκ τούτου αἰ περὶ τὴν ποδιὰν τῆς γραίης κόρης γαλαὶ καὶ τὰ κονάρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἀφοσιούται, ἵνα θερμασθῇ τὴν ἐμφυτον τῇ καρδίᾳ πάσης γυναικὸς ἀφοσιώσεως ἀνάγκην.

Ἡ δύστηνος κόρη καταρᾶται πολλάκις τὰ κοινωνικὰ ἔθιμα, τὰ παραχωρήσαντα εἰς τὸν ἄνδρα πᾶσαν πρωτοβουλίαν καὶ καταδικάζοντα τὴν γυναῖκα εἰς ἀδρανῆ προσδοκίαν. Ἄν ἡ ἐθιμοταξία ἐπέτραιεν αὐτῇ νὰ εἶπῃ πρώτη εἰς τινὰ τῶν ἀνδρῶν, ὧν ἐπέσυρε τὴν στιγμιαίαν προσοχὴν, *Μὲ ἀρέσκεις, πάρε με καὶ θὰ σὲ ἀγαπῶ*, ἴσως κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἀντὶ γαλῶν καὶ σκύλων ἠθελεν ἔχει παιδίᾳ παρήγορα τοῦ γήρατός τῆς.

Κύπτουσα εἰς τὸ παράθυρον βλέπει πολλάκις διαβαίνοντας ἀδαμαντοστολιστούς καὶ περικυκλωμένους ὑπὸ σμήνου εὐειδῶν νέων γυναικας, ὧν πολλὰ εἶναι πρεσβύτεροι αὐτῆς, ἄλλοι ἄσχημοι, ἕτεροι ἡλίθιοι καὶ πᾶσαι ἀνεξαιρέτως ἐστρατημένοι καρδίαις.

Ταῦτα βλέπουσα δὲν δύναται νὰ ἐννοήτῃ τὸ περιεργὸν φαινόμενον, ἐξ οὗ ἀνὴρ πλούσιος δὲν στέργει νὰ νυμφευθῇ νέαν καὶ ἀγνήν κόρην διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι στερεῖται προικός.

Οὕτω διέρχεται ὁ βίος τῆς γραίης κόρης καταστάς ἄχρηστος ἐκ τῆς ἡλιθιότητος τῆς κοινωνίας. Ἄλλὰ ἡ οὕτως ἀδικηθεῖσα ἀντὶ ν' ἀποβάλλῃ τὰς ἐμφύτους αὐτῇ εὐγενεῖς ὀρμὰς, αἰσθάνεται αὐτὰς ἀπ' ἐναντίας ἐκατονταπλασιασθείσας ἐκ τῆς πίστεως, ἣν ὑπέστησαν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς μὴ δυνηθεῖσαι νὰ ἐκχυθῶσι κατὰ τὸν διαγραφέντα ὑπὸ τῆς φύσεως ῥόον. Ἡ τοιαύτη συμπύκνωσις παντὸς εὐγενοῦς αἰσθητικῆς ἐκδηλοῦται πολλάκις διὰ πράξεων ὄντως μεγάλων καὶ ἥρωϊκῶν. Ὁ ἀνγκινώσκων τὰς ἐτησίαις ἐκθέσεις τῆς ἀπονεμούσης τὸ βραβεῖον τῆς ἀρετῆς Ἀκαδημίας, πληροφορεῖται ὅτι τῶν τοιούτων ἠθικῶν μεγαλοεργημάτων συνήθης ἦρος εἶναι ἡ γραίη κόρη. Ἐκ δὲ τῶν πράξεων τούτων, ἂν μίαν τυγχάνει δημοσιότητος, μύρια ἐπίσης ὠραῖαι μένουσιν ἐν τῷ σκότει.

Ἄς ἐμπικίξωσι λοιπὸν οἱ ἄλλοι τὰς γραίης κόρας. Τὸ κατ' ἐμὲ ὁσάκις ἀπαντῶ τινὰ τούτων κλίνω τὸ μέτωπον ἐνώπιον τῆς μάρτυρος τῆς μετὰ κατανύξεως καὶ σεβασμοῦ. ρ.

Τρεῖς χιλιάδες ἔντομα μόλις ἀρκοῦσι πρὸς τροφὴν μίαν φωλεὰν στρουθίων ἐν δικαστήματι ἢ ἡ ὅ ἡμερῶν.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*. Ὁ χαρακτήρ τῶν γυναικῶν πρὸς μόνον τὸν γαλκὸν ἐκείνον τῆς Κορίνθου δύναται νὰ παραβληθῇ, ὅστις συνέκειτο ἐκ μυρίων ἑτερογενῶν στοιχείων, ἐν οἷς ὁμοῦς ὑπῆρχε καὶ ἄδολος χριστός.

*. Ὁ βίος εἶνε σχολεῖον, τὰ προτερήματα ὁμοῦς τῶν ἀνθρώπων ἀναπτύσσει καὶ ἀναδεικνύει ἢ δυστυχία, ἢ πάλη, ἢ ἐγκατάλειψις εἰς μόνας τὰς ἰδίαις δυνάμεις, ὅτε καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀφορμὴ δύναται ν' ἀνάψῃ τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σπινθῆρα. «Ἐν φίλημα τῆς μητρὸς μου, ἔλεγεν ὁ Οὐῆστ, με ἀνέδειξε ζωγράφον.»

ΛΕΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΛΟΓΟΙ

Ὅτε ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848 μετεδόθη καὶ εἰς Μεδιόλανον, ἔνθα ἄστοι καὶ αὐστριακοὶ στρατιῶται ἔσφαζον ἀλλήλους καθ' ὅδον ἐπὶ πέντε ἡμέρας, συνεταράχθη ἐν τῷ μικρῷ Πεδεμοντίῳ ἡ δημοσία γνώμη, μεριμνῶσα περὶ τῆς τύχης τῶν πλειστων πόλεων τοῦ λομβαρδοβενετικῆς βασιλείου, πρῶτος δ' ὁ Καθούρ ἐνέβαλλε ὁ ἄρρος εἰς τὸ εἰσέτι ἐκνοῦν ὑπουργεῖον τοῦ Βάλθου διὰ τῶνδε τῶν ἀξιωμανημονεύτων λόγων. «Ἐπέστη ἡ κατάλληλος τῶν γενναίων βουλευμάτων στιγμή, ἀπ' ἧς ἐξήρτηται τῶν βασιλείων ἡ ὑπαρξίς καὶ ἡ τύχη τῶν λαῶν. Ἀπέναντι τῶν ἐν Λομβαρδίᾳ καὶ Βιέννῃ συμβαινόντων ὁ διαταγμὸς, ἡ ἀμφιβολία, ἡ ἀναβολὴ εἶνε ἀδύνατος, διότι ἐλέγχεται πολιτικὴ ὀλεθρία. Ἡμεῖς, οἱ ἡσυχοὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἀτάρακτοι τὴν ψυχὴν, ἡμεῖς, οἱ εἰς τὰς εἰσηγήσεις τοῦ ὄρθου λόγου μᾶλλον ὑπεῖκοιτες ἢ εἰς τὰς ὀρμὰς τῆς καρδίας, σταθμίσαντες ἀπαθῶς καὶ μετὰ συντόνου προσοχῆς πᾶσαν λέξιν καὶ φράσιν, ἀνυποστόλως καὶ ἐν ἀγνῷ τῷ συνεδέδι ὁμολογοῦμεν ὅτι εἰς τὸ ἔθνος, εἰς τὴν κυβερνήτην, εἰς τὸν βασιλέα μίαν μόνην νῦν ἀπολείπεται ὁδὸς, ὁ πόλεμος δηλονότι ὁ ἄμεσος καὶ ἀνυπέροχος. Τῆς κυβερνήσεως τὸ κτήριον εἶνε προδηλότατον καὶ εἰς τοὺς ἡκιστα ἤρασεῖς καὶ εἰς τοὺς μάλιστα φυλακτικούς. Ἐν ταῖς νῦν καιροῖς ἡ μὲν τόλμη φαίνεται ἀληθινὴ φρόνησις, ἡ δὲ ἤρασύτης ἀποδεικνύεται συνειτωτέρα τῆς εὐλαβείας. Ἡ Λομβαρδία καίεται τὸ Μεδιόλανον πολιορκεῖται ἄς δράμωμεν εἰς βοήθειαν ἐκ παντὸς τρόπου καὶ ἀντὶ πάσης θυσίας καὶ περτακισχιλίων μόνον ἐὰν εἴχομεν στρατιώτας, ἔτρεπε νὰ στρατεύσωμεν. Πολιτικὴ μεγάλη σήμερον εἶνε καὶ νομίζεται ἡ τῶν γενναίων καὶ φιλοκινδύνων ἀποφάσεων.»

Εἰς τὴν Περσίαν ὑπῆρχε νόμος, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἀποθνήσκῃ νὰ ἦνε πέντε ἡμερῶν ἀναμία, διὰ νὰ αἰσθάνωνται οἱ ἄνθρωποι πόσον ἀναγκαῖος εἶνε ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ νόμος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Πιστοποιητικὸν ὑπὲρ τοῦ Μεγάλου Πέτρου ὡς ἀπλοῦ ἐργάτου.

Λόγον ποιουμένη περὶ τῆς πολυθρῦλῆτου διαθήκης τοῦ Μεγάλου Πέτρου, γαλλικὴ τις ἐφημερίς δημοσιεύει τὸ ἐξῆς ἐγγράφον, διατηρούμενον ἐν Μόσχᾳ καὶ σχετικὸν πρὸς τὴν ἐν Σάκρδαμ διαμαντὴν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ῥωσικῆς αυτοκρατορίας. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Μέγας Πέτρος διέτριψεν ἐπὶ τινὰ ἔτη ἐν Ὀλλανδίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Πέτρος Μιχαήλωφ καὶ ὅτι εἰργάσθη ἐκεῖ ὡς ἀπλοῦς ἐργάτης, ἵνα ἐκμάθῃ τὴν ναυπηγικὴν τέχνην. Τὸ ἐγγράφον ἔχει οὕτως. Ὁ ὑποφαινόμενος, Γέρριτ Κλάες Πόολ, ναυπηγὸς τῆς Ἐταιρίας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, πιστοποιῶ, ὅτι ὁ Πέτρος Μιχαήλωφ (ἀνήκων εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς μοσχοβιτικῆς πρεσβείας καὶ διατρίψας ἐν ταῦθα ἐν Ἀμστελοδάμῳ εἰς τὰ ναυπηγεῖα τῆς ῥηθείσης Ἐταιρίας ἀπὸ τῆς 30 Ἀυγούστου 1697 ἕως σήμερον, ἐργασθεὶς δὲ ὑπὸ τὴν ἰδικήν μου ἐπιβλεψίν) ἔδειξε πάντοτε διαγωγὴν ἀξίαν ἐξύπνου καὶ δραστηρίου ἐργάτου (ἔπεται ἀπαρίθμησις τῶν διαφόρων ἐργασιῶν, περὶ τὰς ὁποίας κατέγειναν, ἀπὸ τῶν ἀπλουστάτων μέχρις ἀποτελέσεως πλοίου). Ὅθεν ὑπογράφω εἰς πίστωσιν ἰδίᾳ χειρὶ τὸ παρὸν ἐγγράφον.

Ἐγένετο ἐν Ἀμστελοδάμῳ εἰς τὰ ναυπηγεῖα τῆς Ἐταιρίας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν τῇ 15 Ἰανουαρίου τοῦ σωτηρίου ἔτους 1698.

(Ἰπ.) ΓΕΡΡΙΤ ΚΛΑΕΣ ΠΟΟΛ
ναυπηγὸς τῆς ῥηθείσης Ἐταιρίας.

Τὸ τελειότατον δῶρον τῆς φύσεως.

Ὅστις ποτὲ κητύγησε νὰ ἴδῃ ἐκ τῆς κορυφῆς ὑψηλοῦ ὄρους ἀνυπέλλοντα τὸν ἥλιον, γράφει γερμανὸς τις συγγραφεὺς, καὶ παρατήρησεν ἐκθαμβὸς τὴν ἀρμονικωτάτην ἐκείνην ἀλλαγὴν τῶν χρωμάτων τῆς περίξ φύσεως, ἧτις παρακολουθεῖ τὸν κατὰ μικρὸν ὑψούμενον δίσκον αὐτοῦ ὅστις ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἐν Ἑλβετίᾳ ὄρους Rigi ἱστάμενος εἶδε τὰς χιονοσκεπεῖς κορυφὰς τῶν Ἀλπεων ὑπὸ τοῦ πρωῖνου φωτός χρυσομένους, ἡ παρὰ τὰς ὄχθας ἐλβετικῆς λίμνης καθήμενος εἶδεν εὐθὺς μετὰ τὴν δύσιν τὰς Ἀλπεῖς, μετὰ τὰς πεδιάδας τῶν πάγων καὶ μετὰ τὰ ὑπεράνω αὐτῶν νέφη, ἀστραπτούσας ὡς καίον πῦρ ὅστις τέλος ἐν τῷ πελάγει πλέων ἐθεάσατο τὸν ἥλιον μεγαλοπροσῶς ἀναδύοντα ἐκ τῆς ὑγρᾶς αὐτοῦ κοίτης, ἡ ἐντὸς αὐτῆς βυθιζόμενον, ἐκεῖνος βεβαίως οὐδέποτε θέλει λησμονῆσαι τὸ μεγαλεῖον, τὴν ἀρμονίαν καὶ τὴν λαμπρότητα τοιαύτης ἐντυπώσεως. Εἶναι φυσικῶτατον ὅτι ἐκ τῆς θείας τοιαύτης καλλονῆς ἐνεπνεύσθησαν πάντοτε χιλιάδες ποιητῶν, μουσικῶν καὶ ζωγράφων.

Ἀνεξήγητον τῷ ὄντι ἐξασκεῖ δύνανται τὸ φῶς

καὶ ὁ δι' αὐτοῦ χρωματισμὸς τῆς περίξ φύσεως ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνου καρδίας. Καὶ τὴν ἀπλουστεῖραν καὶ ἀχαριτωτέραν τοποθεσίαν ἀκόμη αἰ ἀκτινεῖς τοῦ ἀνατέλλοντος ἢ δύνοντος ἡλίου δύνανται νὰ χρωματίσωσιν ἀρμονικώτατα καὶ καταστήσωσιν ἀληθῶς ἐρασμίαν. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς νυκτὸς εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας εἶναι ἀληθῶς μετάβασις εἰς νέαν ζωὴν. Ἡ φωνὴ τοῦ πρώτου ἀλέκτορος ἐν τῷ λυκαυγεῖ εἶναι σύνθημα τῆς ἀναγεννήσεως ταύτης τῆς φύσεως. Παραλείπω νὰ ἀπαριθμήσω ἀπάσας τὰς ιδιότητας τοῦ φωτός καὶ τὴν θαυμασίαν αὐτοῦ σχέσιν πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν. Ἄν ἐδυνάμεθα νὰ ἀναλύσωμεν χημικῶς τὴν λέξιν ζωὴ, θὰ εὐρίσκομεν βεβαίως ὡς κύριον συστατικὸν αὐτῆς στοιχεῖον τὸ φῶς. Καὶ τῷ ὄντι τίς δὲν γνωρίζει ὅτι ἀνευ φωτός ζωὴ δὲν θὰ ὑπῆρχε παντάπασιν; ἢ, ἂν ὑπῆρχε, δὲν θὰ ἦτο αὕτη ἀθλίη καὶ ἄχρησις; Τὸ πράσινον τῶν φύλλων, τὰ διάφορα χρώματα τῶν ἀνθέων, ἡ ζωηρότης τῆς χροῖας τῶν διαφόρων ζώων, ἐν γένει ἡ ποικιλία ἐν τῇ φύσει μόνον ἐν τῷ φωτὶ καὶ διὰ τοῦ φωτός δύναται νὰ εὐρῇ ἀνάπτυξιν. Πάντα τὰ ἐν τῷ σκότει διαιωόμενα ζῶα εἰσι χλωμά, ἀνίσχυρα καὶ βραχύβια. Καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲ ἀκόμη ἐπιρραζέεται μεγάλως ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ τοῦ φωτός, διότι, ὡς γνωστὸν, ἡ στέρησις αὐτοῦ ἐπὶ τινὰς ὥρας κατὰ τὴν νύκτα βίπτει αὐτὸν εἰς λήθηργον, τὸν κοιμίζει, διαρκῆς δὲ στέρησις αὐτοῦ δύναται κατὰ μικρὸν νὰ ἀπορροφήσῃ πᾶσας τὰς ζωτικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Τὸ πᾶν ἐν ἐνὶ λόγῳ μαρτυρεῖ ὅτι τὸ φῶς εἶναι ἡ πηγὴ καὶ τὸ ἀγγλίσμα τῆς ζωῆς, καὶ τὸ τελειότατον δῶρον τῆς φύσεως.

Ἡ οἰκικὴ οἰκονομία παρὰ τοῖς Ἀγγλοῖς.

Τοσαύτην σπουδαιότητα δίδουσι οἱ πρακτικοὶ Ἀγγλοὶ εἰς τὸ μάθημα τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας, ὅστε ἀπὸ τῆς 1 Μαρτίου ἐνεστῶτος ἔτους εἰσήγαγον αὐτὸ ὡς ὑποχρεωτικὸν εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα τῶν κορασίων τῆς Ἀγγλίας. Ἡ οἰκικὴ οἰκονομία περιλαμβάνει τὰς γνώσεις τὰς ἀφορώσας εἰς τὰ φαγητὰ, εἰς τὰ ἔργα τῆς ἐνδυμασίας, εἰς τὴν θέρμανσιν, εἰς τὴν διατήρησιν τῆς κατοικίας, εἰς τοὺς κανόνας τῆς ὑγιεινῆς, εἰς τὴν νοσηλείαν τῶν ἀρρώστων, εἰς τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν τῆς οἰκίας καὶ εἰς τὰ τῶν ταμειωτηρίων (τῶν μικρῶν χρηματικῶν οἰκονομιῶν τῶν οἰκογενειῶν.)

Πληθὺς ὑπηρετῶν ἐν ταῖς Τουρκικαῖς οἰκίαις.

Συγγραφεὺς τις μίαν τῶν αἰτίων τῆς παραμελήσεως τῆς γεωργίας ἐν τῇ Τουρκίᾳ νομίζει καὶ τὴν πληθὺν τῶν ὑπηρετῶν, ἀριθμουμένων, καθὰ λέγεται, εἰς ἑν καὶ ἡμισυ ἑκατομμύριον καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν. Ἄλλ' οἱ ὑπηρετῆται οὗτοι εἶνε, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἄμισθοι, ζῶσιν

ἐκ τῶν φιλοδωρημάτων (μπαχτσίς), πολλάκις δὲ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς οἰκογενείας, γεννηθέντες καὶ εὐχόμενοι καὶ ν' ἀποθάνωσι παρά τῳ οἴῳ ἢ τῳ ἐγγόνῳ τοῦ κυρίου των. Ἐν Τουρκίᾳ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ὑπέρτερου δὲν εἶνε, ὡς ἐν Εὐρώπῃ, ἐπονειδίσιον, οὔτε τόσον ἐπίμοχλον, διότι ὁ Ὀθωμανὴς θεωρεῖ τὸν ὑπέρτερον ὡς ἄνθρωπον ὁμοφυῆ καὶ ὁμόθησκόν του, καὶ οὐχὶ ὡς ἀνδράποδον. Πολλάκις μικρὸς τις γραφεὺς τῆς Πύλης ἔχει ἐν τῇ οἰκίᾳ του ὀκτώ ἢ καὶ πλείονας ὑπέρτας.

Παιητικὸν χαρτονομισμα.

Ἐν Ῥωσσίᾳ οἱ γνωστοὶ ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι κερδίζουσιν ἐκ τῶν ἔργων των ποσά οὐκ εὐκαταφρόνητα. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του, ὁ ποιητὴς Πούσκιν ἐλάμβανε παρά τοῦ ἐκδότου Σμύρδιν δι' ἕκαστον αὐτοῦ στίχον πέντε ρούβλια· ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἐμμανὴς χαρτοπαίκτης, πολλάκις ἐστιγοῦργει παίζων καὶ ἀντὶ χαρτονομισμάτων ἐδίδεν εἰς τοὺς συμπαίχτας στίχους του.

Περὶ τῆς δαπάνης τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς ἀνέγερσιν τῆς πεπτωκυίας στήλης τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

Κατ' ἀκριβῆ καὶ λεπτομερῆ ὑπολογισμὸν Γερμανοῦ τινος ἀρχιτέκτονος, ἡ ἀνέγερσις τῆς πεπτωκυίας στήλης τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἦτοι ἡ ἀπλῆ τοποθέτησις τῶν διαφόρων τεμαχίων καὶ ἡ ἐπανόρθωσις τῆς βάσεως, θ' ἀπῆται δαπάνην 18,000 δραχμῶν! Ἐκ τούτου δύναται τις νὰ λάβῃ μικράν τινα ἰδέαν τῆς δαπάνης τῆς ἀνεγέρσεως δλοκλήρου τοῦ ναοῦ.

Εἰς ΔΑΦΝΙΣΤΗΣ.

ΥΓΙΕΙΝΗ

Συμβουλαὶ πρὸς τοὺς καπνίζοντας.

[Ἐταιρία κατὰ τῆς καταχρήσεως τοῦ καπνοῦ.—Διαίτησις τῶν καπνίζόντων, ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Βερθεράνδου.]

Κάπνιζε μόνον 3 ἢ 4 σιγάρα καθ' ἑκάστην. Δὲν ὤφειλε δὲ νὰ καπνίζῃς νῆστις, ἀμέσως πρὸ τοῦ γεύματος, ἢ μετὰ τοῦτο. Ὅπωςδὴποτε πρέπει νὰ μεταχειρίζησαι καὶ καπνοσύριγγα εἰς ἡλέκτρον ἢ ἐλεφαντίνου ὄστον, διότι ἄλλως βλάπτονται κυρίως οἱ ὀδόντες ἐκ τοῦ καπνοῦ.

Διὰ τοῦ ἐκ νέου καπνίσματος τοῦ σθεσθέντος σιγάρου ἐνοχλεῖται τις τὰ μέγιστα ὑπὸ τῆς νικοτιανῆς. Πᾶς δὲ καπνίζων καλῶς πράττει, ἀνδύναται, νὰ ἐκπλύνῃ τὸ στόμα μετὰ τὸ κάπνισμα. Ἐπι μᾶλλον ἢ προφύλαξις αὕτη εἶναι ἀναγκαία εἰς τοὺς μακροῦς τὸν καπνόν. Καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον πρέπει συχνάκις νὰ καθαρίζωνται αἱ καπνοσύριγγες δι' ὕδατος μετ' αἰθέρος, οἰνοπνεύματος ἢ ὀξους.

Δύσκολον ὅμως εἶναι νὰ προτιμήσῃ τις τινα τῶν τρόπων τοῦ καπνίζεῖν. Τὸ κατ' ἐμὲ προτιμῶ

τὰ μικρὰ ἐκ σιγαροχάρτου σιγάρα, ὡς ἐκ τῆς ὀλίγης ποσότητος τοῦ καπνοῦ καὶ ἐκ τοῦ χάρτου, τοῦ ἐμποδίζοντος τὴν ἐπαφὴν τοῦ καπνοῦ πρὸς τὰς τοῦ στόματος μεμβράνας. Ἐπεθύμου ἐπίσης νὰ ἀποφεύγηται τὸ *neo-plus-ultra* τῆς τελειοποιήσεως τῆς τέχνης τῶν καπνίζόντων, ἦτοι τὸ νὰ κρατῶσι τὴν ἀναπνοὴν καὶ κατόπιν νὰ ἐκβάλλωσι τὸν καπνὸν ἐκ τῶν ρωθῶνων.

Ἡ πρόωρος συνήθεια τοῦ καπνίσματος τυχάνει βεβαίως ἐπιβλαβῆς τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ καὶ τῇ ἐφηβικῇ, ὅτε ἐπέρχεται ἡ ὀργανικὴ ἀνάπτυξις. Διότι ἡ λειτουργία τῶν φυσικῶν δυνάμεων βεβαίως δύναται νὰ πάθῃ ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ, ὡς ἐκ τῆς νευρωτικῆς νευρικῆς ἐπηρείας, τῆς ἔστω καὶ ἀνεπαισθήτου, καὶ ἐκ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ σιάλου, ἄπερ ἀμφότερα προξενεῖ τὸ καπνίζεῖν. Ὅθεν ἡ Ἐταιρία κατὰ τῆς καταχρήσεως τοῦ καπνοῦ, φρονίμως ποιοῦσα, πασῶν τῶν τάξεων τοὺς παιδαγωγοὺς προσέλαθεν ὡς μέλη αὐτῆς, σκοποῦσα οὕτω ν' ἀπαλλάξῃ τὴν νεολαίαν συνήθειας ἐπιβλαβοῦς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς.

Ἄλλὰ καὶ πάντες δὲν δύνανται ἀτιμωρηταί νὰ καπνίζωσιν. Ὑπάρχουσιν αἰτια παθολογικὰ, ἢ τῆς ἰδιοσυγκρασίας, ἃτινα ἤθελεν εἶσθαι ἀφροσύνη νὰ παρίδηται. Αἱ ἀσθένειαι π.χ. τῶν πνευμόνων, τῆς καρδίας, νόσοι χρόνιαι τοῦ στόματος, τῆς ῥινός, τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ στομάχου, εἰσι τὰ κυριώτερα τοιαῦτα αἰτια. Ταῦτα δὲ πρέπει νὰ ὀρίζωνται διὰ τῆς παρεμβάσεως τοῦ ἱατροῦ. Ἡ ἀνανέωσις τοῦ ἀέρος τῶν διὰ τὸ κάπνισμα δωματίων πρέπει ἐπιμελῶς νὰ γίνηται, διότι ἡ κατάστασις τῆς ἀτμοσφαιρας αὐτῶν ὡς ἐκ τοῦ καπνίσματος μολύνεται· ἐπομένως καὶ τὸ κοιμᾶσθαι ἐν δωματίῳ, ἢπου ἐπὶ πολὺ ἐκάπνισαν, εἶναι θραεῖα παράβασις τῶν κανόνων τῆς ὑγιεινῆς.

* *

Ἐπιστημονικαὶ τινες ἐφημερίδες ἐδημοσίευσαν ἐσχάτως τὴν ἀκόλουθον σημείωσιν:

... «Νέα ἀνακοίνωσις τοῦ Καθηγητοῦ Γρεχάντου ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ καπνὸς περιέχει οὐχὶ μόνον νικοτιανὴν, ἀλλὰ καὶ ὀξύδιον ἄνθρακος. Ὁ χημικὸς οὗτος κατώρθωσεν ὥστε κύων διὰ μηχανισμοῦ εἰδικοῦ νὰ καπνίσῃ τέσσαρα σιγάρα. Τὸ δυστυχῆς ζῶον ἀπέθανε, καὶ τοῦτο εὐκόλως ἐννοεῖται· ἀλλ' ὅπερ εἶναι παράδοξον καὶ διδακτικὸν ἄμα, τὸ αἷμα τοῦ οὗτω φονευθέντος ζώου περιείχε, κατὰ τὴν γενομένην ἀνάλυσιν, σπουδαίαν ποσότητα ὀξυδίου ἄνθρακος.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ κύων δὲν ἐκάπνισεν, ἀλλ' ἀνέπνευσεν τὸν καπνόν, ὡς οἱ καταπίνοντες αὐτὸν καὶ ἐκβάλλοντες ἔπειτα διὰ τῶν ρωθῶνων.»

Πλὴν τὸ γεγονός τῆς ὑπάρξεως ὀξυδίου ἄνθρακος ἐν τῳ καπνῳ ὀριστικῶς εἶχεν ἀποδειχθῆ καὶ πρὸ τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ Γρεχάντου.

[Le Monde.]

N. Δ. Α.